

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

Latvijas Republikas vārdā

Rīgā 2017. gada 8. martā

lietā Nr. 2016-07-01

Latvijas Republikas Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Gunārs Kusiņš, Sanita Osipova, Daiga Rezevska un Ineta Ziemele,

pēc AS DNB banka konstitucionālās sūdzības,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, kā arī 19.² un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2017. gada 7. februāra tiesas sēdē izskatīja lietu

„Par Kriminālprocesa likuma 356. panta otrās daļas un 360. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 91. panta pirmajam teikumam, 92. un 105. pantam”.

Konstatējošā daļa

1. Saeima 2005. gada 21. aprīlī pieņēma Kriminālprocesa likumu, kas stājās spēkā 2005. gada 1. oktobrī.

Kriminālprocesa likuma 356. panta otrā daļa sākotnēji noteica:

„Pirmstiesas kriminālprocesa laikā mantu par noziedzīgi iegūtu var atzīt arī:

1) ar rajona (pilsētas) tiesas lēmumu šā likuma 59. nodaļā noteiktajā kārtībā, ja mantas īpašnieks vai likumīgais valdītājs nav zināms un procesa virzītājam ir pietiekami pierādījumi, kas nerada šaubas par mantas noziedzīgo izcelsmi (mantas saistību ar noziedzīgu nodarījumu);

2) ar procesa virzītāja lēmumu, ja pirmstiesas izmeklēšanas laikā pie aizdomās turētā, apsūdzētā vai trešās personas ir atrasta un izņemta manta, attiecībā uz kuru tās īpašnieks vai likumīgais valdītājs iepriekš bija pieteicis mantas zudumu un pēc tās atrašanas, novēršot saprātīgas šaubas, pierādījis savas tiesības.”

Ar 2009. gada 12. marta likuma „Grozījumi Kriminālprocesa likumā” 153. pantu no Kriminālprocesa likuma 356. panta otrās daļas 1. punkta izslēgti vārdi „mantas īpašnieks vai likumīgais valdītājs nav zināms un”, bet 2. punktā vārds „izmeklēšanas” aizstāts ar vārdu „kriminālprocesa”. Savukārt ar 2010. gada 21. oktobra likuma „Grozījumi Kriminālprocesa likumā” 28. pantu Kriminālprocesa likuma 356. panta otrās daļas 1. punktā vārdi „(mantas saistību ar noziedzīgu nodarījumu)” aizstāti ar vārdiem „vai mantas saistību ar noziedzīgu nodarījumu”. Kopš 2011. gada 1. janvāra, kad 2010. gada 21. oktobra likums „Grozījumi Kriminālprocesa likumā” stājās spēkā, Kriminālprocesa likuma 356. panta otrā daļa nav grozīta un ir spēkā šādā redakcijā:

„Pirmstiesas kriminālprocesa laikā mantu par noziedzīgi iegūtu var atzīt arī:

1) ar rajona (pilsētas) tiesas lēmumu šā likuma 59. nodaļā noteiktajā kārtībā, ja procesa virzītājam ir pietiekami pierādījumi, kas nerada šaubas par mantas noziedzīgo izcelsmi vai mantas saistību ar noziedzīgu nodarījumu;

2) ar procesa virzītāja lēmumu, ja pirmstiesas kriminālprocesa laikā pie aizdomās turētā, apsūdzētā vai trešās personas ir atrasta un izņemta manta, attiecībā uz kuru tās īpašnieks vai likumīgais valdītājs iepriekš bija pieteicis mantas zudumu un pēc tās atrašanas, novēršot saprātīgas šaubas, pierādījis savas tiesības.”

Savukārt Kriminālprocesa likuma 360. panta pirmā daļa paredz: „Ja noziedzīgi iegūta manta atrasta pie trešās personas, tā atdodama pēc piederības īpašniekam vai likumīgajam valdītājam.” Šī Kriminālprocesa likuma norma nav grozīta un ir spēkā tās sākotnējā redakcijā.

2. Pieteikuma iesniedzēja – AS DNB banka (turpmāk – Pieteikuma iesniedzēja) – uzskata, ka Kriminālprocesa likuma 356. panta otrā daļa un 360. panta pirmā daļa (turpmāk arī – apstrīdētās normas) neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 1. pantam, 91. panta pirmajam teikumam, 92. un 105. pantam.

2.1. Pieteikuma iesniedzēja 2011. gada 7. februārī izsolē iegādājusies nekustamo īpašumu, kas vēlāk nostiprināts zemesgrāmatā uz tās vārda. Tomēr jau 2008. gadā esot uzsākts kriminālprocess par šā nekustamā īpašuma izkrāpšanas faktu, par ko Pieteikuma iesniedzēja neesot zinājusi. 2011. gada 24. novembrī kriminālprocesa ietvaros pieņemts lēmums par aresta uzlikšanu šim nekustamajam īpašumam, un par to izdarīts ieraksts zemesgrāmatā. Savukārt Pieteikuma iesniedzējai šajā kriminālprocesā esot noteikts trešās personas statuss. 2015. gada 15. jūlijā vienlaikus ar procesa virzītāja lēmumu par kriminālprocesa izbeigšanu Pieteikuma iesniedzējai piederošais nekustamais īpašums atzīts par noziedzīgi iegūtu mantu un, pamatojoties uz Kriminālprocesa likuma 360. panta pirmo daļu, nolemts to atgriezt pēc piederības īpašniekam, kas šo nekustamo īpašumu zaudējis noziedzīga nodarījuma rezultātā (turpmāk arī – sākotnējais īpašnieks). Kaut arī procesa virzītāja 2015. gada 15. jūlija lēmums joprojām nav izpildīts un kā attiecīgā nekustamā īpašuma īpašiece zemesgrāmatā joprojām ir ierakstīta Pieteikuma iesniedzēja, tās īpašuma tiesības un to realizēšanas iespējas esot ierobežotas.

2.2. Apstrīdētās normas nepamatoti ierobežojot Pieteikuma iesniedzējas īpašuma tiesības, kā arī tiesisko paļāvību uz zemesgrāmatu ierakstu publisko ticamību, tādējādi pārkāpjot tiesiskās noteiktības principu un ar to saistīto uzticības aizsardzības principu.

Pieteikuma iesniedzēja piekrīt tam, ka pamattiesību ierobežojums noteikts ar atbilstošā kārtībā pieņemtu likumu un šādam ierobežojumam varētu būt leģitīms mērķis – citu cilvēku aizsardzība. Tomēr apstrīdētajās normās noteiktais pamattiesību ierobežojums neesot samērīgs.

Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka ar brīdi, kad tās īpašuma tiesības ir nostiprinātas zemesgrāmatā, valstij rodas pienākums šīs tiesības aizsargāt, citstarp

nodrošināt šo īpašuma tiesību netraucētu izmantošanu un šīs īpašuma tiesības neatņemt. Atsevišķa iejaukšanās būtu pieļaujama tikai izņēmuma gadījumā.

Pieteikuma iesniedzēja, atsaucoties uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas (turpmāk – ECT) praksi ar mantas konfiskāciju saistītās lietās, norāda, ka vienmēr, lemjot par īpašuma tiesībām uz tādu nekustamo īpašumu, kas saistīts ar noziedzīgu nodarījumu, esot vērtējama trešās personas labticība. Tāpat Pieteikuma iesniedzēja norāda uz vairākiem starptautiskiem dokumentiem, tostarp Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvu 2014/42/ES (2014. gada 3. aprīlis) par nozieguma rīku un noziedzīgi iegūtu līdzekļu iesaldēšanu un konfiskāciju Eiropas Savienībā, kur tiek respektēta nekustamā īpašuma labticīga ieguvēja aizsardzība.

Pieteikuma iesniedzēja uzsver, ka apstrīdētās normas tiek piemērotas gan kustamām lietām, kuru īpašuma tiesību pāreja notiek bez valsts iejaukšanās, gan nekustamām lietām, kuru īpašuma tiesību pāreju valsts noteikusi ar individuālu aktu, piemēram, ierakstu zemesgrāmatā. Valsts, atņemot īpašumu trešajām personām, pēc būtības labojot savu kļūdu. Tomēr personai, kurai īpašums tiek atņemts, netiekot nodrošināta atbilstoša kompensācija. Turklāt īpašums tiek atņemts bez individuāla konkrētās situācijas izvērtējuma, proti, nevērtējot personai radītā aizskāruma apmēru un personas labticību.

Kriminālprocesa likuma 360. panta otrajā daļā paredzētās tiesības civilprocesuālā kārtībā iesniegt prasību par zaudējumu atlīdzināšanu nevarot tikt uzskatītas par efektīvu līdzekli Pieteikuma iesniedzējas pamattiesību aizskāruma novēršanai. Kriminālprocesam beidzoties bez galīgā nolēmuma, proti, bez notiesājoša sprieduma, neesot iespējams panākt zaudējumu atlīdzības piedziņu.

Likumdevējs, pieņemot apstrīdētās normas, neesot izvērtējis alternatīvus līdzekļus, kas varētu nodrošināt labticīgo trešo personu aizsardzību. Valstij, atņemot īpašumu trešajām personām, kuras paļaujas uz zemesgrāmatu ierakstu ticamību, būtu jānodrošina, ka trešās personas, kas ir nekustamā īpašuma labticīgas ieguvējas, saņem taisnīgu kompensāciju. Tā varētu būt zaudējumu kompensācija no valsts budžeta līdzekļiem. Vēl viens efektīvs alternatīvais risinājums būtu jau spēkā esošajā regulējumā paredzētā aresta uzlikšana nekustamajam īpašumam, tādējādi novēršot jebkādu rīcību ar šo nekustamo īpašumu tikmēr, kamēr nav noskaidrots,

vai īpašuma tiesības pāriet sākotnējam īpašniekam. Līdz ar to tiktu novērsta situācija, kādā nonākusi Pieteikuma iesniedzēja. Proti, iegādājoties nekustamo īpašumu, tā nezināja par 2008. gadā saistībā ar šā nekustamā īpašuma iespējamu izkrāpšanu ierosināto kriminālprocesu, un arests nekustamajam īpašumam uzlikts pēc tam, kad īpašuma tiesības jau bija reģistrētas Pieteikuma iesniedzējai. Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka laikā, kad tā nekustamo īpašumu iegādājusies, zemesgrāmatā neesot bijis atzīmes par to, ka šis īpašums būtu saistīts ar kriminālprocesu vai arī pastāvētu risks, ka nekustamais īpašums varētu tikt konfiscēts pirmstiesas procesa laikā vai pēc notiesājoša sprieduma.

Apstrīdētās normas nevarot attaisnot ar mērķi nodrošināt taisnīgumu. Šādu taisnīgumu objektīvi nemaz neesot iespējams atjaunot, un, atgriežot nekustamo īpašumu tā sākotnējam īpašniekam, par cietušo tiekot padarīta trešā persona. Nespēja paļauties uz nekustamā īpašuma piederību, proti, zemesgrāmatu ierakstiem, faktiski bloķējot civiltiesisko apgrozību nekustamo īpašumu jomā. Tiesiskās drošības, stabilitātes un vienlaikus arī civiltiesiskās apgrozības stabilitātes nodrošināšana esot visas sabiedrības interesēs.

Valsts, normatīvajos aktos nosakot zemesgrāmatu ierakstu publisko ticamību, atzīstot, ka trešajai personai var rasties paļāvība uz šādu ierakstu pareizību un ka šāda paļāvība netiks nesamērīgi ierobežota. Zemesgrāmatas ieraksts veicinot drošumu tiesiskajās attiecībās, un tas atbilstot jebkura civiltiesiskās apgrozības dalībnieka interesēm.

Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka valsts, no vienas puses, ir noteikusi zemesgrāmatu publiskās ticamības principu, bet no otras – radījusi apstrīdētās normas, kas šo paļāvību pārkāpj. Tādējādi esot radīts nesamērīgs personas pamattiesību ierobežojums, jo labums, ko iegūst sabiedrība, neesot lielāks par indivīdam nodarīto zaudējumu. Līdz ar to apstrīdētās normas neatbilstot Satversmes 1. un 105. pantam.

2.3. Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 91. panta pirmajā teikumā nostiprinātajam vienlīdzības principam. Ar apstrīdētajām normām tiekot pieļauta atšķirīga attieksme pret trešajām personām, kas ir labticīgas ieguvējas, divos procesos – civilprocesā un kriminālprocesā.

Civilprocesā attiecībā uz nekustamā īpašuma pāreju, tieši pretēji kriminālprocesa regulējumam, esot nostiprinājies tāds pamatprincips, ka tiesai ir pienākums vērtēt trešās personas labticību. Labticīgas trešās personas īpašuma tiesības esot aizsargājamas prioritāri salīdzinājumā ar tās personas tiesībām, kurai īpašums sākotnēji tika atsavināts prettiesiski. Kaut arī šāds princips normatīvajos aktos *expressis verbis* nav nostiprināts, Augstākās tiesas judikatūrā un tiesību doktrīnā esot atzīts, ka tas izriet no Civillikuma 994. panta pirmajā daļā un Zemesgrāmatu likuma 1. pantā ietvertajiem principiem.

Īpašuma tiesību prasību civilprocesuālā kārtībā esot iespējams celt arī tad, ja īpašums atsavināts noziedzīga nodarījuma rezultātā. Līdz ar to veidojoties tāda situācija, ka pēc būtības vienādos apstākļos personas var nonākt pie atšķirīga rezultāta. Tātad personām, kas atrodas vienādos apstākļos, netiekot nodrošināta vienāda pieeja jautājumā par to, kas tiek uzskatīts par nekustamā īpašuma īpašnieku. Tāpat nevienlīdzīga attieksme pret trešajām personām tiekot radīta gadījumos, kad kriminālprocess notiek Latvijā, un gadījumos, kad tiek izpildīts starptautiskas tiesas nolēmums.

2.4. Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst arī Satversmes 92. pantā nostiprinātajām personas tiesībām uz taisnīgu tiesu. Pieteikuma iesniedzējas kā trešās personas tiesības kriminālprocesā, kurā tiek piemērots Kriminālprocesa likuma 356. panta otrās daļas 2. punkts, pēc būtības esot paredzētas Kriminālprocesa likuma 111.¹ un 375. pantā. Tomēr Pieteikuma iesniedzējai kā trešajai personai kriminālprocesā neesot paredzētas tiesības iepazīties ar lietas materiāliem, tātad šādām personām neesot nodrošinātas vienlīdzīgas iespējas efektīvi ietekmēt lēmumu par noziedzīgi iegūtu mantu pēc būtības, proti, tiekot pārkāpts pušu vienlīdzības princips. Procesuālā līdztiesība netiekot ievērota arī tādā gadījumā, ja lēmums pieņemts Kriminālprocesa likuma 356. panta otrās daļas 1. punkta kārtībā.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 1. pantam, 91. panta pirmajam teikumam, 92. un 105. pantam.

3.1. Saeima norāda, ka apstrīdētās normas paredz īpašuma tiesību ierobežojumu, proti, ļauj atņemt īpašuma vai valdījuma tiesības trešajai personai un piešķirt tās īpašniekam, kas nekustamo īpašumu zaudējis noziedzīga nodarījuma rezultātā. Saeima piekrīt, ka šis personas pamattiesību ierobežojums būtu vērtējams Satversmes 105. panta pirmā un trešā teikuma izpratnē, jo neesot uzskatāms par īpašuma atsavināšanu sabiedrības vajadzībām.

Apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums esot noteikts ar likumu, un tam esot leģitīms mērķis – citu cilvēku aizsardzība. Pamatojot pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi, Saeima norāda, ka cietušā tiesību garantēšana taisnīguma atjaunošanai ir viens no svarīgākajiem kriminālprocesa uzdevumiem. Atdodot nekustamo īpašumu tā sākotnējam īpašniekam vai likumīgajam valdītājam, tiek sasniegts mērķis atjaunot iepriekšējo stāvokli un līdz ar to taisnīgumu noziedzīga nodarījuma rezultātā cietušajai personai.

Tāpēc neesot pamatots Pieteikuma iesniedzējas uzskats, ka apstrīdētās normas neatbilst samērīguma principam. Apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums esot piemērots leģitīmā mērķa sasniegšanai, tas nodrošinot cietušajam Satversmes 92. panta trešajā teikumā noteiktās tiesības uz taisnīgu atlīdzinājumu nepamatota tiesību aizskāruma gadījumā.

Saeima nepiekrīt Pieteikuma iesniedzējas argumentiem par alternatīviem leģitīmā mērķa sasniegšanas līdzekļiem. Saeima uzsver: kaut arī atsevišķos gadījumos kriminālprocesā var tikt skartas trešo personu tiesības un likumiskās intereses, jautājums par zaudējumu atlīdzināšanu šīm personām nav saistīts ar krimināltiesisko attiecību noregulējumu. Šim nolūkam Kriminālprocesa likuma 360. panta otrajā daļā paredzētas trešās personas tiesības pieprasīt zaudējumu atlīdzību civilprocesa kārtībā. Tāpat Pieteikuma iesniedzēja kā alternatīvu līdzekli norādījusi jau spēkā esošā regulējuma ietvaros iespējamo aresta uzlikšanu. Tomēr aresta uzlikšana neesot atzīstama par alternatīvu līdzekli, jo tā kriminālprocesā nenosakot galīgo rīcību ar noziedzīgi iegūtu mantu. Turklāt Saeima uzsver, ka Pieteikuma iesniedzējas argumenti pamatā ir vērsti uz iespējamām nepilnībām konkrētajā kriminālprocesā saistībā ar aresta uzlikšanu tās nekustamajam īpašumam.

Saeima norāda, ka Pieteikuma iesniedzēja savus argumentus par apstrīdēto normu iespējamo neatbilstību Satversmei pamatojusi ar tiesu praksi un normatīvo regulējumu mantas konfiskācijas gadījumā. Tomēr apstrīdētās normas paredzot nevis mantas bezatlīdzības nodošanu valstij, bet gan atdošanu sākotnējam īpašniekam, un tie esot divi atšķirīgi institūti. Apstrīdētās normas neregulējot mantas konfiskācijas gadījumus.

Noziedzīgs nodarījums esot ne tikai cietušā individuālo tiesību pārkāpšana, bet arī negatīva rīcība, kas vērsta pret sabiedrību. Tāpēc sabiedrības interese aizsargāt noziedzīga nodarījuma rezultātā cietušo personu, atjaunojot taisnīgumu un kompensējot tai nodarīto kaitējumu, esot svarīgāka nekā mantas labticīgam ieguvējam nodarītais kaitējums.

Tiesiskās paļāvības princips nenozīmējot to, ka īpašuma tiesības, kas nostiprinātas ar ierakstu zemesgrāmatā, nevar tikt ierobežotas. Tiesiskā paļāvība uz publiskos reģistros nostiprinātās informācijas ticamību varot būt nozīmīga, apsverot jautājumu, vai Pieteikuma iesniedzēju var uzskatīt par īpašuma labticīgu ieguvēju. Tomēr arī tādā gadījumā, ja persona atzīta par īpašuma labticīgu ieguvēju, tās īpašuma tiesības varot tikt ierobežotas Satversmē paredzētajā veidā.

3.2. Saeima nepiekrīt Pieteikuma iesniedzējas viedoklim, ka apstrīdētās normas neatbilstot Satversmes 91. panta pirmajā teikumā nostiprinātajam tiesiskās vienlīdzības principam. Labticīgi mantas ieguvēji civilprocesā un kriminālprocesā atrodies vienādos un salīdzināmos apstākļos. Labticīgais mantas ieguvējs kriminālprocesā tiešām tiek aizsargāts mazāk nekā civilprocesā, tomēr šādai atšķirīgai attieksmei esot objektīvs un saprātīgs pamats. Kriminālprocesā prioritāri tiek aizsargāts cietušais – sākotnējais mantas īpašnieks vai likumīgais valdītājs. Atsaucoties uz tiesību doktrīnā pausto viedokli, Saeima norāda, ka arī civiltiesībās labticīga ieguvēja aizsardzība neattiecas uz gadījumiem, kad lieta sākotnēji iegūta noziedzīgā ceļā.

Nevienlīdzīga attieksme pret trešajām personām nepastāvot arī gadījumos, kad tiek izpildīts ārvalsts tiesas spriedums, un gadījumos, kad kriminālprocess notiek Latvijā. Pieteikuma iesniedzēja savā pamatojumā atsaucoties uz Kriminālprocesa likuma 903. pantu, kas esot attiecināms uz tādu starptautiskās

tiesas sprieduma izpildi, kurā paredzēts naudas sods vai mantas konfiskācija. Noziedzīgi iegūtas mantas atdošana sākotnējam īpašniekam vai likumīgajam valdītājam un mantas konfiskācija esot divi atšķirīgi institūti. Apstrīdētās normas neesot piemērojamas mantas konfiskācijas gadījumā.

3.3. No pieteikuma izrietot, ka Pieteikuma iesniedzēja pēc būtības apšaubījusi tieši Kriminālprocesa likuma 356. panta otrās daļas atbilstību Satversmes 92. pantam. Tomēr Saeima papildus vērš uzmanību uz to, ka Pieteikuma iesniedzēja apstrīdējusi Kriminālprocesa likuma 356. panta otrās daļas 1. punktu, kas pēc būtības nereglamentē šajā lietā iesaistīto pušu procesuālās tiesības. Savukārt attiecībā uz Kriminālprocesa likuma 356. panta otrās daļas 2. punktu Pieteikuma iesniedzēja nav apstrīdējusi ne to, ka konkrēto lēmumu pieņem procesa virzītājs, nedz arī šāda lēmuma pārsūdzības kārtību.

Saeima uzsver, ka procesa ietvaros tieši sākotnējam īpašniekam vai likumīgajam valdītājam ir pienākums pierādīt savas tiesības uz konkrēto mantu. Turklāt aizskartajam mantas īpašniekam ir tiesības, pamatojoties uz Kriminālprocesa likuma 111.¹ pantu, mutvārdos vai rakstveidā izteikt savu attieksmi, iesniegt pieteikumus vai sūdzības par pieņemtajiem lēmumiem attiecībā uz mantu. Tādējādi Saeima uzskata, ka likumdevējs ir nodrošinājis saprātīgu līdzsvaru starp aizskartā mantas īpašnieka un cietušā procesuālajām tiesībām.

4. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 1. pantam, 91. panta pirmajam teikumam, 92. un 105. pantam.

Tieslietu ministrija uzsver, ka Kriminālprocesa likuma 1. pantā noteiktais mērķis un pamatprincipi būtiski atšķiras no privāttiesībās pastāvošajiem. Tostarp cietušā tiesību garantēšana taisnīga krimināltiesisko attiecību noregulējuma nodrošināšanai esot viens no svarīgākajiem kriminālprocesa uzdevumiem.

Kriminālprocesa likums esot instruments, ar kura palīdzību valsts cenšas noregulēt krimināltiesiskās attiecības starp noziedzīgu nodarījumu izdarījušo personu, valsti un cietušo, savukārt nekustamā īpašuma labticīgajam ieguvējam un kīlas ņēmējam neesot piesaistes noziedzīgajam nodarījumam.

Kriminālprocesā primāri tiekot aizsargātas cietušā – personas, kurai noziedzīga nodarījuma rezultātā atņemts īpašums, – tiesības un intereses, citstarp nodrošinot viņam Satversmes 105. pantā garantētās tiesības uz īpašumu, kas ar noziedzīgo nodarījumu ir aizskartas. Atdodot noziedzīgi iegūto mantu cietušajam, viņam tiekot radīta iespēja atjaunot savu mantisko stāvokli, kāds tas bija pirms noziedzīgā nodarījuma.

Turklāt nekustamā īpašuma labticīgajam ieguvējam joprojām esot tiesības celt prasību civilprocesuālā kārtībā. Tas, vai labticīgais ieguvējs savas īpašuma tiesības ieguvis civiltiesiska darījuma rezultātā, esot strīds par īpašuma tiesībām, tostarp par darījumu spēkā esamību. Jautājums par darījumā iesaistīto personu labticīgumu esot izlemjams civilprocesa kārtībā, tas neesot atrisināms kriminālprocesa ietvaros.

Tieslietu ministrija norāda uz Kriminālprocesa likuma 111.¹ pantā paredzētajām noziedzīgā ceļā iegūtās mantas īpašnieka tiesībām piedalīties pirmstiesas kriminālprocesā. Taču Kriminālprocesa likuma 375. pantā noteiktais ierobežojums iepazīties ar lietas materiāliem nodrošinot saprātīgu līdzsvaru starp izmeklēšanas noslēpuma saglabāšanu un citu personu tiesību respektēšanu, kā arī pušu līdzvērtīgu iespēju principa ievērošanu.

5. Pieaicinātā persona – Latvijas Republikas tiesībsargs (turpmāk – Tiesībsargs) – uzskata, ka ar Kriminālprocesa likuma 360. panta pirmo daļu ir pārkāptas Satversmes 1. pantā un 105. panta pirmajā un trešajā teikumā garantētās tiesības.

Tiesībsargs piekrīt Saeimas atbildes rakstā norādītajam, ka ar šo apstrīdēto normu tiekot sasniegts leģitīmais mērķis – cietušā tiesību aizsardzība. Valstij vajagot garantēt vispārēju taisnīgumu, un viens no tā veidiem esot noziedzīga nodarījuma seku novēršana. Tomēr vērtējums par iespējamību leģitīmo mērķi sasniegt ar alternatīviem līdzekļiem pirmšķietami norādot uz to, ka pastāv citi, saudzējošāki līdzekļi. Tiesībsargs uzsver, ka valstij ir pozitīvs pienākums aizsargāt personas tiesības, tostarp tiesības uz īpašumu. Ja tiesības personai atņemtas noziedzīga nodarījuma rezultātā, valsts pienākums esot veikt tiesiskā stāvokļa

atjaunošanai nepieciešamās darbības. Tomēr vienlaikus valstij vajagot garantēt zemesgrāmatu publisko ticamību un aizsargāt personu tiesisko paļāvību. Tiesībsargs citstarp vērš uzmanību uz tiesiskā regulējuma nepilnībām, norādot, ka likumdevējs nav radījis efektīvu regulējumu labticīgā ieguvēja tiesību un zemesgrāmatu publiskās ticamības nodrošināšanai.

Vērtējot apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 91. pantam, Tiesībsargs norāda, ka labticīga ieguvēja aizsardzības princips tiesu praksē civillietās ir ieviests kā izņēmums no principa, kas paredz personas tiesības atprasīt savu īpašumu (mantu) no jebkuras trešās personas. Šāds izņēmums esot paredzēts, lai nodrošinātu civiltiesiskās apgrozības stabilitāti un uzticības aizsardzību. Personas civilprocesā un kriminālprocesā atrodies vienādos faktiskajos, bet ne tiesiskajos apstākļos. Līdz ar to atšķirīga attieksme dažādos tiesvedības procesos neesot uzskatāma par Satversmes 91. pantā nostiprinātā vienlīdzības principa pārkāpumu.

Neesot konstatējama atšķirīga attieksme pret labticīgiem ieguvējiem gadījumos, kad tiek izpildīti ārvalstu tiesu nolēmumi īpašumu atsavināt par labu noziedzīgā nodarījumā cietušajiem. Starptautiskās saistības un Kriminālprocesa likuma nosacījumi paredzot, ka ārvalsts tiesas sprieduma izpildes gadījumā var tikt atsavinātas arī mantas, kuras atrodas labticīgā ieguvēja īpašumā.

Tiesībsargs norāda, ka Pieteikuma iesniedzējas argumenti par Kriminālprocesa likuma 356. panta otrās daļas atbilstību Satversmei ir vērsti nevis uz normas iespējamo neatbilstību Satversmei, bet gan uz iespējamiem trūkumiem citās Kriminālprocesa likuma normās, kuras nav apstrīdētas. Neesot pamata apšaubīt to, ka arī labticīgiem ieguvējiem tiek nodrošināta procesuālā līdztiesība. Kriminālprocesa likuma 375. pantā noteiktais ierobežojums iepazīties ar lietas materiāliem esot vērsts uz kriminālprocesa mērķa sasniegšanu un neesot saprotams kā vispārējs aizliegums pirmstiesas procesā izsniegt krimināllietas materiālus. Turklāt šāds ierobežojums attiecoties ne tikai uz Pieteikuma iesniedzēju kā trešo personu kriminālprocesā, bet arī uz tām personām, kuras īsteno aizstāvību kriminālprocesā. Turklāt pēc tam kriminālprocesā iesaistītajām personām esot vienādas iespējas apstrīdēt procesa virzītāja lēmumu saskaņā ar Kriminālprocesa likumu.

6. Pieaicinātā persona – Ģenerālprokuratūra – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 1. pantam, 91. panta pirmajam teikumam, 92. un 105. pantam.

Kriminālprocesā cietušajam, tieši tāpat kā personai, pie kuras atrodas nekustamais īpašums, proti, Pieteikuma iesniedzējai, esot tiesības paļauties uz to, ka valsts rīcība būs konsekventa un paredzama un, ka tiks ievērotas cietušā tiesības. Tāpēc par pamatotu būtu atzīstama šo personu salīdzināšana kriminālprocesa, nevis dažādu procesu ietvaros.

Ģenerālprokuratūra norāda, ka gan civiltiesiskā, gan krimināltiesiskā regulējuma mērķis ir pēc iespējas atjaunot sākotnējo stāvokli, kāds bijis pirms tiesību aizskāruma. Cietušā tiesību garantēšana esot viens no kriminālprocesa uzdevumiem, lai noziedzīga nodarījuma rezultātā cietušajam atņemtais īpašums tiktu viņam atdots. Nevarētu tikt radīta tāda situācija, ka no cietušās personas valdījuma noziedzīga nodarījuma rezultātā izgājusī manta atkal nonāktu civiltiesiskajā apgrozībā. Savukārt mantas labticīgais ieguvējs kriminālprocesā tiktot pasargāts tādējādi, ka tam joprojām esot tiesības civilprocesuālā kārtībā prasīt zaudējumu atlīdzību. Personas labticīguma vērtēšana šādos gadījumos neesot kriminālprocesa mērķis un uzdevums.

Apstrīdētās normas būtu piemērojamas attiecībā uz jebkādu mantu, kuras īpašuma tiesības cietušais zaudējis pretēji savai gribai, proti, gan uz nekustamu, gan kustamu mantu, turklāt neatkarīgi no tā, vai šī manta ir reģistrēta publiskajos reģistros.

Pieteikuma iesniedzējai esot bijušas tiesības piedalīties pirmstiesas kriminālprocesā, kā arī tiesības iepazīties ar lietas materiāliem. Kriminālprocesa efektīvas izmeklēšanas nepieciešamība un sabiedrības interešu aizsardzība attaisnojot to, ka liela daļa no pirmstiesas procesa gaitā iegūtās informācijas ir izmeklēšanas noslēpums un netiek izpausta.

Ģenerālprokuratūra citstarp norāda uz iespējamām nepilnībām normatīvajā regulējumā, jo procesa virzītāja lēmums par kriminālprocesa izbeigšanu un cietušā kā nekustamā īpašuma īpašnieka reģistrēšanu neesot viens no Zemesgrāmatu likumā

minētajiem ieraksta maiņas pamatiem. Proti, saskaņā ar Zemesgrāmatu likuma 44. pantu ierakstu veidā uz nekustamu īpašumu nostiprina tiesības (tāpat nostiprina minēto tiesību pārgrozījumus un dzēsumu), kam pamatā ir tiesisks darījums, tiesas spriedums vai lēmums vai administratīvu iestāžu akts vai kas pastāv uz paša likuma 5. panta pamata. Tāpēc šāds procesa virzītāja lēmums praksē nevarot tikt izpildīts. Ministru kabinets 2016. gada 16. augustā Saeimai iesniedzis likumprojektu „Grozījumi Kriminālprocesa likumā” (Nr. 630/Lp12), kas citstarp paredzot papildināt Kriminālprocesa likuma 356. pantu, nosakot, ka pirmstiesas kriminālprocesa laikā vai pēc kriminālprocesa izbeigšanas uz personu nereabilitējoša pamata šā panta otrās daļas 2. punktā minētajā gadījumā mantu, uz kuru tiesības reģistrētas publiskajā reģistrā un ieraksts šajā reģistrā ir grozīts (izmainīts) pēc noziedzīga nodarījuma izdarīšanas, par noziedzīgi iegūtu var atzīt Kriminālprocesa likuma 59. nodaļā noteiktajā kārtībā.

7. Pieaicinātā persona – Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas zemesgrāmatu nodaļa (turpmāk – Zemesgrāmatu nodaļa) – norāda, ka īpašuma tiesību nostiprināšana zemesgrāmatā var notikt Zemesgrāmatu likuma 44. pantā noteiktajos gadījumos.

Zemesgrāmatu nodaļa esot saņēmusi procesa virzītāja 2015. gada 15. jūlija lēmumu par kriminālprocesa izbeigšanu, ar kuru citstarp nolemts atgriezt nekustamo īpašumu tā sākotnējam īpašniekam. Tā kā minētais lēmums neatbilstot nevienam no Zemesgrāmatu likuma 44. pantā noteiktajiem to dokumentu veidiem, kas varētu būt pamats lietu tiesību nostiprināšanai, lēmumā norādītais neesot izpildāms, bet dokuments pievienots zemesgrāmatas lietai. Nostiprināt personai īpašuma tiesības uz nekustamo īpašumu, kas ticis atsavināts noziedzīga nodarījuma rezultātā, esot iespējams tikai uz tiesas nolēmuma pamata.

Zemesgrāmatu ieraksti kalpojot trešo personu aizsardzībai. Publiskās ticamības princips Zemesgrāmatu likuma izpratnē ļaujot personām uzticēties zemesgrāmatu ierakstiem un konkrēti tam, ka nekustamais īpašums patiešām ir tās personas īpašumā, kura zemesgrāmatā ierakstīta kā īpašnieks. Tomēr zemesgrāmatu publiskās ticamības princips esot piemērojams tikai tādā gadījumā, ja pušu darbības

pamatā nav prettiesiska rīcība. Publisko ticamību veidojot labticīgi nostiprinājuma lūdzēji un labticīgi lietu tiesību ieguvēji.

8. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes doktorante Mg. iur., LL. M. Jūlija Kolomijceva – uzskata, ka kriminālprocesā var tikt risināti arī atsevišķi civiltiesību jautājumi. Par vienu no tiem uzskatāma Kriminālprocesa likuma 360. panta pirmajā daļā paredzētā mantas atdošana pēc piederības tās sākotnējam īpašniekam. Ja faktiskie un tiesiskie apstākļi ir vienādi, tad arī civiltiesību kā materiālo tiesību normu piemērošanas rezultātam vajagot būt līdzīgam.

Civiltiesībās un krimināltiesībās esot kopīgi tiesību principi, tomēr to uzdevumi esot atšķirīgi. Kriminālprocesā varot izlemt tikai jautājumu par ķermeniskas kustamas mantas atdošanu, kad pēc būtības netiekot izlemts jautājums par kādas personas tiesībām uz šo mantu.

Gramatiski interpretējot apstrīdētās normas, esot secināms, ka attiecībā uz nekustamu lietu tās nav piemērojamas. Ar „lietu” apstrīdēto normu izpratnē esot saprotams tikai tas, ko var atrast, izņemt un fiziski atdot atpakaļ, kas nav nekustamais īpašums. Kriminālprocesa mērķis esot Krimināllikumā paredzēto attiecību taisnīgs noregulējums, nevis personu civilo tiesību un pienākumu noteikšana.

Procesa virzītājs, lemjot par iesaistīto personu tiesībām uz mantu, nevērtējot faktiskos apstākļus pēc būtības atbilstoši civiltiesiskajam regulējumam un neņemot vērā trešās personas apsvērumus un pierādījumus attiecībā uz to, kā šī trešā persona ieguvusi mantu savā īpašumā. Tas būtu uzskatāms par tiesību uz taisnīgu tiesu pārkāpumu.

J. Kolomijceva uzskata, ka labticīga ieguvēja tiesības uz īpašumu prevalējot pār sākotnējā īpašnieka tiesībām gan civilprocesā, gan kriminālprocesā. Noziedzīgs nodarījums pats par sevi nevarot būt īpašuma labticīgas iegūšanas šķērslis. Likumdevējam esot pienākums pieņemt tādu normatīvo regulējumu, kas nodrošinātu efektīvu aizsardzību gan labticīgo, gan arī cietušo personu tiesībām. Vienlaikus konkrēta normatīvā regulējuma pieņemšana esot vērtējama kā likumdevēja politiska izšķiršanās par to, vai labticīgais ieguvējs kļūst par

civiltiesisko īpašnieku. Tomēr pat tad, ja tiktu atzīts, ka Kriminālprocesa likuma 360. pants atbilst Satversmei, mantas labticīgajam ieguvējam jābūt pieejamiem efektīviem līdzekļiem, kā panākt zaudējumu atlīdzību.

9. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes lektors Mg. iur. Gunārs Kūtris – norāda, ka Pieteikuma iesniedzējai piemērots Kriminālprocesa likuma 356. panta otrās daļas 2. punkts. Savukārt minētās normas 1. punkts paredzot pavisam citu procedūru, kurā mantu atzīst par noziedzīgi iegūtu, un tas izskatāmajā lietā neesot piemērots.

G. Kūtris norāda uz iespējamām problēmām ar tiesību normu piemērošanu konkrētajā pirmstiesas kriminālprocesā, tostarp uz to, ka procesa virzītājs – izmeklētājs – pieņem lēmumu, ko Zemesgrāmatu nodaļas tiesnesis neesot tiesīgs izpildīt. Turklāt Kriminālprocesa likuma 356. panta gramatiskā un sistēmiskā interpretācija liecinot, ka šā panta otrās daļas 2. punkts nav piemērojams attiecībā uz nekustamu īpašumu. Kriminālprocesa likumā neesot atrisināti gadījumi, kad kriminālprocess tiek izbeigts, ja persona, kura saucama pie kriminālatbildības, ir mirusi. Tomēr šobrīd attiecīga norma esot iekļauta likumprojektā „Grozījumi Kriminālprocesa likumā” (Nr. 630/Lp12).

Tā esot likumdevēja izšķiršanās – noteikt, kuras personas īpašuma tiesībām nodarīts lielāks aizskārums, un pieņemt tādu normatīvo regulējumu, kas pēc iespējas saskanētu ar sabiedrības interesēm. Noziedzīga rīcība nevarot būt pamats īpašuma tiesību maiņai. Tiesiskas valsts izpratnei neatbilstošs būtu tāds regulējums, kas, pamatojoties uz zemesgrāmatu publiskās ticamības principu un labticīgā ieguvēja statusu, legalizētu noziedzīga nodarījuma sekas. Ikvienam mantas ieguvējam, it īpaši nekustamo īpašumu darījumos, esot jāvērtē darījuma dalībnieki un nosacījumi, kā arī jāvērtē, ka darījumi saistīti ar zināmu risku.

Cietušā tiesību aizsardzības princips esot viens no kriminālprocesa pamatprincipiem, kas nostiprināts Kriminālprocesa likuma 22. pantā. Minētais princips ietverot kaitējuma kompensāciju, citstarp arī konkrētās mantas atdošanu cietušajam, jo noziedzīgs nodarījums radījis krimināltiesiskās attiecības ne tikai starp vainojamo personu un valsti, bet arī starp vainojamo personu un cietušo.

Valsts aizsargājot cietušās personas pamattiesības, tostarp arī tai Satversmes 105. pantā garantētās tiesības uz īpašumu. Šādu tiesību aizsardzība izrietot arī no vairākiem starptautiskiem dokumentiem. Turklāt šāda pieeja saskanot ar sabiedrības interesi tikt aizsargātai pret noziedzību.

Labticīgais ieguvējs, proti, aizskartais mantas īpašnieks, varot pārsūdzēt procesa virzītāja lēmumu prokuratūras ietvaros. Tomēr, pat ja šai personai tiktu paredzēta iespēja vērsties tiesā, tās prasījums varētu tikt attiecināts vai nu uz kļūdu, vai likuma pārkāpumu procesa virzītāja rīcībā vai lēmumā, bet ne uz savu īpašuma tiesību aizsardzību. Šāda vērtēšana pēc būtības nemainītu mantas noziedzīgās izcelsmes faktu. Procesā virzītāja rīcības likumības uzraudzība būtu jānodrošina prokuratūrai.

Vienlaikus G. Kūtris piekrīt, ka Pieteikuma iesniedzējai konkrētajā situācijā būtu problemātiski panākt savu tiesību aizsardzību, iesniedzot prasību par zaudējumu atlīdzību civilprocesuālā kārtībā. Tomēr neesot pilnībā iespējams izvairīties no gadījumiem, kad personas nāve liedz līdz galam atrisināt kādu jautājumu.

10. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes doktorants Mg. iur. Martins Osis – uzskata, ka apstrīdētās normas attiecināmas uz publiskās ticamības principu, īpašuma aizsardzības principu un labticīga ieguvēja tiesībām un pienākumiem tikai tiktāl, ciktāl tas nepieciešams un pietiekams Kriminālprocesa likuma 1. pantā noteikto mērķu sasniegšanai. Apstrīdēto normu piemērošana esot vēsta uz iepriekšējā stāvokļa atjaunošanu, nevis uz noziedzīga nodarījuma izdarītāja sodīšanu.

Apstrīdētās normas esot piemērojamas gan kustamām, gan nekustamām lietām. Tiesiskā un demokrātiskā valstī nebūtu pieļaujams tāds normatīvais regulējums, kas diferencētu pieeju noziedzīgi iegūtām kustamām un nekustamām lietām.

Piemērojot apstrīdētās normas, netiekot vērtēts trešās personas labticīgums. Labticīga ieguvēja aizsardzībai esot paredzēts Kriminālprocesa 360. panta otrajā

daļā noteiktais mehānisms. Sākotnējā īpašnieka un labticīgā ieguvēja tiesību un interešu svēršana būtu veicama civilprocesuālā kārtībā.

Apstrīdētās normas neesot uzskatāmas par mantas konfiskāciju, bet gan par mantas atdošanu. Princips, ka manta neatkarīgi no tās atrašanās vietas ir atdodama tās likumīgajam valdītājam vai īpašniekam, esot ietverts arī Kriminālprocesa likuma 357. panta pirmajā daļā, tomēr minētās tiesību normas konstitucionalitāte izskatāmajā lietā neesot apšaubīta.

Atsaucoties uz pirmskara Senāta un Satversmes tiesas praksi, M. Osis norāda, ka koroborācija jeb ieraksta izdarīšana zemesgrāmatā esot vērsta uz trešo personu aizsardzību. Publiskās ticamības princips veicinot tiesisko noteiktību un civiltiesiskās apgrozības stabilitāti, vienlaikus ierobežojot īpašuma prasības realizācijas iespējas. Tomēr publiskās ticamības princips kalpojot ne tikai trešo personu tiesību aizsardzībai, bet esot attiecināms arī uz tā subjekta aizsardzību, kurš zemesgrāmatā ierakstīts kā nekustamā īpašuma īpašnieks. Vienlaikus esot būtiski vērtēt arī tiesiskajās attiecībās iesaistītos subjektus. Proti, komersanta un kredītiestādes rūpība un prasmes pēc to pakāpes būtu jānošķir no tām, kādas varētu būt fiziskajai personai, iegādājoties nekustamo īpašumu nekomerciālos nolūkos.

ECT prakse mantas konfiskācijas lietās neesot tieši piemērojama izskatāmajā lietā. Apstrīdēto normu piemērošana neesot mantas konfiskācija, proti, mantas bezatlīdzības atsavināšana valsts īpašumā, bet gan mantas atsavināšana par labu kādai personai.

M. Osis, atsaucoties uz ECT praksi, norāda, ka uzmanība jāpievērš ne tikai labticīga ieguvēja tiesībām un interesēm, bet arī iepriekšējo īpašnieku statusam. Turklāt sākotnējā īpašnieka tiesību un interešu ievērošana nevarot tikt uzskatīta par sekundāru. M. Osis norāda arī uz dažādu kasācijas instances judikatūru, tostarp uz piemēriem, no kuriem izriet sākotnējā īpašnieka tiesību prioritāte, ja šā subjekta īpašuma tiesību aizskārums radies noziedzīga nodarījuma rezultātā, un tādējādi uzsver pastāvošo dažādo izpratni par labticīgā ieguvēja vai sākotnējā īpašnieka tiesību prioritāti.

Ar apstrīdētajām normām likumdevējs izveidojis mehānismu iepriekšējā stāvokļa atjaunošanai, lai tas būtu pēc iespējas tuvāks tam stāvoklim, kādu tiesību

subjekts baudījis pirms noziedzīga nodarījuma. Noziedzīgi iegūtas mantas atdošanai kriminālprocesa ietvaros esot publiski tiesisks raksturs, kas procesa virzītājam uzliekot pienākumu *ex officio* atjaunot noziedzīga nodarījuma rezultātā traucēto tiesisko kārtību. Kriminālprocesa uzdevums neesot vērtēt personas labticīgumu.

11. Pieaicinātā persona – Latvijā praktizējošs Eiropas Savienības dalībvalsts (Vācijas) advokāts Jenss Kristians Pastille (*Jens-Christian Pastille*) – uzskata, ka apstrīdētās normas, ciktāl tās ir spēkā vienlaikus ar Civillikuma 994. pantu tā Augstākās tiesas judikatūrā atspoguļotajā interpretācijā, neatbilst Satversmes 1. pantam, 91. panta pirmajam teikumam, 92. un 105. pantam.

Īpašuma iegūšanu esot pieļaujams diferencēt atkarībā no tā, vai šis īpašums ir kustama vai nekustama lieta. Proti, kustamu lietu gadījumā prioritāras būtu sākotnējā īpašnieka tiesības, savukārt nekustamā īpašuma gadījumā svarīgāks būtu tiesiskās noteiktības princips, proti, labticīgā ieguvēja tiesību aizsardzība. Taču kriminālprocesā šāda diferencēšana neesot paredzēta.

Nekustamā īpašuma labticīga ieguvēja aizsardzība esot likumdevēja izšķiršanās jautājums. Likumdevējam esot pienākums izšķirties, kuras intereses prevalē. Turklāt likumdevējs varot paredzēt diferencētu pieeju attiecībā uz kustamām un nekustamām lietām. Tomēr, ņemot vērā to, ka pastāv zemesgrāmata, likumdevējam būtu jāizšķiras par labu labticīga ieguvēja īpašuma tiesību aizsardzībai. Likumdevējs nevarot vienlaikus iestāties par abiem risinājumiem, kā tas ir šobrīd. Dažāda regulējums civiltiesībās un krimināltiesībās radot pretrunu tiesību sistēmā. No tiesiskas valsts principa izrietot nepieciešamība pēc tiesību sistēmas vienotības un konsekventas tiesību normu piemērošanas.

Krimināltiesību primārais mērķis esot vainīgās personas sodīšana. Tomēr ar apstrīdētajām normām kriminālprocesuālais regulējums iejaucoties civilprocesuālajā regulējumā. Civiltiesībās nekustamā īpašuma labticīga ieguvēja aizsardzība izpaužoties nevis iespējā prasīt zaudējumu atlīdzināšanu, bet gan labticīgā ieguvēja īpašuma tiesību atzīšanā. Normatīvais regulējums, kas ir pretējs šādai labticīga ieguvēja aizsardzībai, esot vērtējams kā pretējs Latvijā pastāvošajai zemesgrāmatu sistēmai un publiskās ticamības principam. Labticīgajam ieguvējam tiekot liegta

aizsardzība, lai gan saskaņā ar civilprocesuālo regulējumu viņš esot atzīstams par īpašnieku. Zemesgrāmatu pastāvēšanu attaisnojot sabiedrības interese zināt patieso nekustamā īpašuma īpašnieku. Neatzīstot nekustamā īpašuma labticīgā ieguvēja interešu prevalēšanu, tiekot apdraudēta tiesiskā paļāvība un sabiedrības uzticēšanās zemesgrāmatu ierakstiem, turklāt šāda likumdevēja pieeja personai radot neskaidrību par tiesiskajām sekām.

Atbilstošs leģitīmā mērķa sasniegšanas līdzeklis esot iespēja cietušajai personai celt prasību par zaudējumu atlīdzību. Krimināltiesības neesot piemērotas civiltiesisku strīdu risināšanai, tādējādi neesot pamata uzskatīt, ka kriminālprocesā sākotnējam īpašniekam būtu piešķiramas kādas priekšrocības.

Attiecībā uz apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 91. pantā ietvertajam vienlīdzības principam J. K. Pastille norāda, ka salīdzināmi esot kustamu un nekustamu īpašumu īpašnieki. Esot pamatoti uzskatīt, ka labticīgs ieguvējs būtu aizsargājams attiecībā uz nekustamo īpašumu, bet ne kustamu īpašumu. Atsaucoties uz Vācijas praksi, J. K. Pastille norāda, ka zemesgrāmatas attiecībā uz nekustamo īpašumu sabiedrības interešu aspektā esot ļoti spēcīgs tiesiskās šķietamības nesējs un rezultātā labticīgās iegūšanas pamatā esot tiesiskā paļāvība uz zemesgrāmatu ierakstiem. Tādējādi būtu konstatējams Satversmes 91. panta pārkāpums, jo apstrīdētās normas neparedzot atšķirīgu attieksmi pret kustamas un nekustamas mantas ieguvējiem.

J. K. Pastille norāda uz vairākiem iespējamiem normatīvā regulējuma trūkumiem. Saskaņā ar šobrīd spēkā esošo regulējumu neesot paredzēta procesa virzītāja pieņemtā lēmuma pārsūdzība tiesā. Lēmums par noziedzīgi iegūtu mantu tiekot pieņemts pirms notiesājoša sprieduma par noziedzīgu nodarījumu. Turklāt saskaņā ar šobrīd spēkā esošajām normām šādu procesa virzītāja lēmumu neesot iespējams izpildīt.

12. Pieaicinātā persona – Freiburgas universitātes emeritētais profesors Dr. Dres. h. c. Rolfs Štirners (Rolf Stürner) – normatīvo regulējumu, kas paredz īpašuma atdošanu tam īpašniekam, kas nekustamo īpašumu zaudējis noziedzīga nodarījuma rezultātā, uzskata par atbilstošu Satversmei.

Izskatāmās lietas sakarā, citstarp vērtējot Pieteikuma iesniedzējas īpašuma tiesību aizsardzību, būtiski esot uzsvērt, ka īpašuma tiesību pāreja notikusi noziedzīga nodarījuma rezultātā. Taisnīguma princips noteicot: pat ja tiek pieļauta diferencēta pieeja civiltiesībās un krimināltiesībās, šādai rīcībai jābūt pamatotai.

Vērtējot apstrīdētās normas kopsakarā ar Civillikuma 994. panta pirmo daļu, R. Štirners atzīst, ka nebūtu pieļaujama nekustamā īpašuma iegūšana pēc tam, kad pret tā sākotnējo īpašnieku vērsts noziedzīgs nodarījums. Civillikuma 994. pants neparedzot to, ka nebūtu pieļaujami ne izņēmumi, ne ierobežojumi no labticīga ieguvēja aizsardzības principa. Tāda Civillikuma 994. panta pirmās daļas interpretācija, kas vienmēr nepieņemami aizsargātu labticīgo ieguvēju, novestu pie sistēmiskām problēmām. Izņēmums no labticīga ieguvēja aizsardzības principa pastāvot arī citās valstīs, piemēram, Francijā, Anglijā un ASV, kur principiāli netiekot pieļauta nekustamā īpašuma labticīga iegūšana pēc tam, kad pret sākotnējo īpašnieku bijis vērsts noziedzīgs nodarījums. Turklāt arī Vācijā noziedzīga nodarījuma gadījumā pārdošanas līgums var nebūt spēkā. Savukārt labticīgajam ieguvējam ir jābūt iespējai prasīt zaudējumu atlīdzību civilprocesa kārtībā pilnā apmērā.

Latvijā trešajai personai, iegādājoties nekustamo īpašumu, neesot iespējams paplašināti izpētīt iepriekšējos darījumus ar to un izdarīt pilnvērtīgus secinājumus par iepriekšējiem darījumiem. Savukārt Vācijā, kur normatīvi regulēta stingra preventīvā tiesībaizsardzības sistēma (*preventive justice*), esot pamatoti noteikt, ka prevalē zemesgrāmatā ierakstītā nekustamā īpašuma labticīgā ieguvēja aizsardzība. Ja šāda preventīva sistēma nav iedibināta, esot pieļaujams tas, ka netiek pilnībā aizsargātas zemesgrāmatā nostiprinātās labticīgā ieguvēja īpašuma tiesības. Labticīgā ieguvēja tiesības un intereses varētu būt prevalējošas tad, ja tiktu uzlaboti pasākumi, kas garantē nekustamo īpašumu nodošanas pareizību un organizatorisko kvalitāti.

Secinājumu daļa

13. Pieteikuma iesniedzēja lūdz Satversmes tiesu izvērtēt Kriminālprocesa likuma 356. panta otrās daļas un 360. panta pirmās daļas atbilstību Satversmes 1. pantam, 91. panta pirmajam teikumam, 92. un 105. pantam. Tomēr apstrīdētās normas attiecas uz atšķirīgiem faktiskajiem sastāviem, tādēļ Satversmes tiesai visupirms nepieciešams precizēt prasījuma robežas.

Satversmes tiesas likuma 19.² panta pirmajā daļā noteikts, ka konstitucionālo sūdzību (pieteikumu) Satversmes tiesai var iesniegt ikviens persona, kura uzskata, ka tai Satversmē noteiktās pamattiesības aizskar tiesību norma, kas neatbilst augstāka juridiska spēka tiesību normai.

Persona var vērsties Satversmes tiesā tikai tādos gadījumos, kad pastāv tieša saikne starp šīs personas tiesību aizskārumu un apstrīdēto tiesību normu. Personas pamattiesību aizskārumu Satversmes tiesas likuma izpratnē ir saprotams tādējādi, ka apstrīdētā norma rada nelabvēlīgas sekas tieši pieteikuma iesniedzējam (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 11. novembra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2002-07-01 3. punktu*). Izskatot lietu pēc personas konstitucionālās sūdzības, Satversmes tiesas uzdevums ir izvērtēt tādas tiesību normas atbilstību augstāka juridiskā spēka tiesību normām, kura faktiski ir aizskārusi personas pamattiesības. Tāpēc šādā gadījumā būtiska nozīme ir piešķirama tieši lietas faktiskajiem apstākļiem, kuros apstrīdētā norma ir aizskārusi pieteikuma iesniedzēja pamattiesības (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 25. oktobra sprieduma lietā Nr. 2011-01-01 12. punktu*).

Kriminālprocesa likuma 356. panta otrajā daļā ir noteikti subjekti, kas pirmstiesas kriminālprocesa laikā ir tiesīgi atzīt mantu par noziedzīgi iegūtu. Proti, minētās normas 1. punktā paredzēts gadījums, kad mantu par noziedzīgi iegūtu var atzīt rajona (pilsētas) tiesa Kriminālprocesa likuma 59. nodaļā noteiktajā kārtībā – uzsākot procesu par noziedzīgi iegūtu mantu, savukārt otrās daļas 2. punktā paredzēts gadījums, kad mantu par noziedzīgi iegūtu var atzīt procesa virzītājs.

Pieteikuma iesniedzējas gadījumā manta par noziedzīgi iegūtu tika atzīta ar procesa virzītāja – izmeklētāja – lēmumu (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 28.–29. lp.*).

Procesa virzītājs, pamatojoties uz Kriminālprocesa likuma 360. panta pirmo daļu, nolēma nekustamo īpašumu, kas atzīts par noziedzīgi iegūtu mantu, atdot pēc piederības personai, kas nekustamo īpašumu zaudējusi noziedzīga nodarījuma rezultātā. Arī pieaicinātā persona G. Kūtris norāda, ka Pieteikuma iesniedzējai pirmstiesas kriminālprocesa laikā tika piemērots Kriminālprocesa likuma 356. panta otrās daļas 2. punkts un 360. panta pirmā daļa (*sk. lietas materiālu 3. sēj. 109. lp.*).

Kriminālprocesa likuma 356. panta otrās daļas 1. punkts Pieteikuma iesniedzējai nav piemērots un nav radījis tai nelabvēlīgas tiesiskās sekas.

Līdz ar to tiesvedība prasījuma daļā par Kriminālprocesa likuma 356. panta otrās daļas 1. punkta atbilstību Satversmes 1. pantam, 91. panta pirmajam teikumam, 92. un 105. pantam saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 3. punktu ir izbeidzama.

14. Pieteikuma iesniedzēja lūdz Satversmes tiesu izvērtēt vairāku Kriminālprocesa likuma normu atbilstību Satversmei.

14.1. Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka Kriminālprocesa likuma 356. panta otrās daļas 2. punktā un 360. panta pirmajā daļā paredzētā kārtība mantas atzīšanai par noziedzīgi iegūtu ir vienots regulējums un neatbilst Satversmei. Arī vairākas pieaicinātās personas savos viedokļos sniegušas argumentus par minēto tiesību normu kā vienota tiesiskā regulējuma, kas paredz, ka pirmstiesas kriminālprocesā ar procesa virzītāja lēmumu mantu atzīstot par noziedzīgi iegūtu, tā atdodama pēc piederības īpašniekam, atbilstību Satversmei (*sk., piemēram, Tieslietu ministrijas viedokli lietas materiālu 1. sēj. 107.–110. lp. un Ģenerālprokuratūras viedokli lietas materiālu 1. sēj. 111.–113. lp.*).

Kriminālprocesa likuma 356. panta otrās daļas 2. punkts un 360. panta pirmā daļa ietilpst Kriminālprocesa likuma 27. nodaļā „Rīcība ar noziedzīgi iegūtu mantu”. Kriminālprocesa likuma 356. panta pirmā daļa paredz vispārīgo kārtību gadījumā, kad mantu par noziedzīgi iegūtu var atzīt ar spēkā stājušos tiesas nolēmumu vai prokurora lēmumu par kriminālprocesa pabeigšanu. Savukārt tā paša panta otrā daļa noteic gadījumus, kad mantu par noziedzīgi iegūtu var atzīt arī pirmstiesas procesā, tostarp ar procesa virzītāja lēmumu. Ja manta ir atzīta par

noziedzīgi iegūtu un atrodas pie trešās personas, tā atdodama pēc piederības īpašniekam vai likumīgajam valdītājam, kas šo mantu zaudējis noziedzīga nodarījuma rezultātā.

Kriminālprocesa likuma 356. panta otrās daļas 2. punkts un 360. panta pirmā daļa pirmstiesas kriminālprocesa laikā kopumā nosaka rīcību ar noziedzīgi iegūtu mantu, ja tā atrodas pie trešās personas, un tādējādi veido vienotu tiesisko regulējumu (turpmāk arī – apstrīdētais regulējums).

14.2. Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka apstrīdētais regulējums neatbilst Satversmes 1. pantam, 91. panta pirmajam teikumam, 92. un 105. pantam.

Ja ir apstrīdēta tiesību normu atbilstība vairākām Satversmes normām, tad Satversmes tiesai, ņemot vērā izskatāmās lietas būtību, ir jānosaka efektīvākā pieeja šīs atbilstības izvērtēšanai.

No lietas materiāliem izriet, ka lietas pamatjautājums – proti, jautājums par mantas atzišanu par noziedzīgi iegūtu un tās atdošanu īpašniekam, kas to zaudējis noziedzīga nodarījuma rezultātā, – visupirms attiecas uz Satversmes 1. un 105. pantā ietvertajām Pieteikuma iesniedzējas tiesībām. Savukārt pēc tam, kad pārbaudīta apstrīdētā regulējuma atbilstība Satversmes 1. un 105. pantam, balstoties uz iegūtajiem secinājumiem, ir iespējams izvērtēt apstrīdētā regulējuma atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 92. pantam.

Līdz ar to Satversmes tiesa Kriminālprocesa likuma 356. panta otrās daļas 2. punktu un 360. panta pirmo daļu vērtēs kā vienotu tiesisko regulējumu, visupirms pārbaudot tā atbilstību Satversmes 1. un 105. pantam, bet pēc tam – Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 92. pantam.

15. Lai secinātu, ka Satversmes tiesai ir pamats vērtēt apstrīdētā regulējuma atbilstību Satversmei, visupirms nepieciešams noskaidrot tā saturu.

Izskatāmajā lietā apstrīdētais regulējums piemērots attiecībā uz nekustamo īpašumu, kas zemesgrāmatā reģistrēts uz Pieteikuma iesniedzējas vārda.

Pieaicinātās personas J. Kolomijceva un G. Kūtris norāda, ka Kriminālprocesa likuma 356. panta otrās daļas 2. punkts pēc būtības varot tikt piemērots tikai attiecībā uz kustamām lietām. J. Kolomijceva norāda, ka jēdziens

„manta” apstrīdētā regulējuma izpratnē esot Civillikumā lietotā jēdziena „lieta” sinonīms. Turklāt atrast, izņemt un fiziski atdot atpakaļ varot tikai ķermeniskas kustamas lietas, bet ne ķermeniskas nekustamas lietas (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 125.–126. lp.*). G. Kūtris norāda, ka nekustamo īpašumu iespējams atrast, bet ne izņemt. Turklāt tādā gadījumā, ja tiktu pieņemts, ka Kriminālprocesa likuma 356. panta otrās daļas 2. punktu var piemērot gan kustamām, gan nekustamām lietām, zustu nepieciešamība pēc šā likuma 356. panta otrās daļas 1. punkta, kas paredz, ka mantu var atzīt par noziedzīgi iegūtu ar rajona (pilsētas) tiesas lēmumu šā likuma 59. nodaļā noteiktajā kārtībā (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 110. lp.*).

Savukārt Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka apstrīdētais regulējums ir piemērojams gan kustamai, gan nekustamai mantai, tostarp mantai, kuras īpašuma tiesību pāreja tiek reģistrēta publiskā reģistrā. Arī Saeima pievienojas šim Pieteikuma iesniedzējas uzskatam. Īpašuma tiesību reģistrēšanai publiskā reģistrā nozīme esot tad, kad tiek vērtēts personas labticīgums.

Līdzīgi arī pieaicinātās personas Ģenerālprokuratūra un Tiesībsargs pievienojas uzskatam, ka apstrīdētais regulējums ir piemērojams jebkādai mantai, kura atzīta par noziedzīgi iegūtu un kuras īpašuma tiesības cietušais zaudējis pretēji savai gribai (*sk. Ģenerālprokuratūras viedokli lietas materiālu 1. sēj. 112. lp. un Tiesībsarga viedokli lietas materiālu 1. sēj. 119. lp.*). Tāpat arī pieaicinātā persona M. Osis uzskata, ka tiesiskā un demokrātiskā valstī nebūtu pieļaujams diferencēt pieeju kustamu vai nekustamu lietu gadījumā. Turklāt attiecībā uz nekustamām lietām, kas gan faktiski, gan no cietušās personas viedokļa raugoties, parasti ir arī vērtīgākas, būtu piemērojamas vismaz tādas pašas tiesiskās sekas, kādas attiecināmas uz noziedzīgi iegūtām, bet salīdzinoši mazāk vērtīgām lietām (*sk. lietas materiālu 3. sēj. 83.–84. lp.*).

Kriminālprocesa 355. pantā ir definēta tā manta, kas var tikt atzīta par noziedzīgi iegūtu, proti, ir noteikta noziedzīgi iegūtas mantas satura izpratne. Likumdevējs ar minēto normu aptvēris arī to, ka par noziedzīgi iegūtu mantu var tikt atzīts nekustamais īpašums. Savukārt Kriminālprocesa likuma 356. pantā likumdevējs noteicis procesu, kurā šādu mantu var atzīt par noziedzīgi iegūtu –

tostarp paredzējis, ka manta par noziedzīgi iegūtu var tikt atzīta arī pirmstiesas kriminālprocesa laikā.

Sākotnējā likumdevēja griba, pieņemot Kriminālprocesa likumu 2005. gada 21. aprīlī un sadalot tā 356. panta otro daļu divos punktos, bija saistīta nevis ar mantas veidu (kustama vai nekustama lieta), bet gan ar to, vai mantas īpašnieks vai likumīgais valdītājs ir zināms. Proti, 1. punkts attiecās uz gadījumiem, kad mantas īpašnieks vai likumīgais valdītājs nav zināms un procesa virzītājam ir pietiekami pierādījumi, kas nerada šaubas par mantas noziedzīgo izcelsmi (mantas saistību ar noziedzīgu nodarījumu), savukārt tās pašas daļas 2. punkts – uz gadījumiem, kad mantas īpašnieks vai likumīgais valdītājs iepriekš pieteicis mantas zudumu un pēc tās atrašanas, novēršot saprātīgas šaubas, pierādījis savas tiesības.

Tādējādi Satversmes tiesa secina, ka līdz šim likumdevēja mērķis pirmstiesas kriminālprocesa laikā ar apstrīdēto regulējumu ir bijis aptvert gan kustamu, gan nekustamu mantu.

16. Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka apstrīdētais regulējums neatbilst nedz Satversmes 105. pantā noteiktajām tiesībām uz īpašumu, nedz arī no Satversmes 1. panta izrietošajiem tiesiskās paļāvības un tiesiskās noteiktības principiem.

16.1. Satversmes 105. pants nosaka: „Ikvienam ir tiesības uz īpašumu. Īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm. Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu. Īpašuma piespiedu atsavināšana sabiedrības vajadzībām pieļaujama tikai izņēmuma gadījumos uz atsevišķa likuma pamata pret taisnīgu atlīdzību.”

Satversmes 105. pants paredz, no vienas puses, valsts pienākumu veicināt un atbalstīt īpašuma tiesības, proti, pieņemt tādus likumus, kas nodrošinātu šo tiesību aizsardzību, taču, no otras puses – valstij ir arī tiesības noteiktā apjomā un kārtībā iejaukties īpašuma tiesību izmantošanā (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 21. punktu*).

Satversmes tiesas praksē ir nostiprināta atziņa, ka gadījumos, kad apstrīdēta tiesību normas atbilstība visam Satversmes 105. pantam, jānosaka, tieši kuram no šā panta teikumiem atbilstība ir izvērtējama, jo minētās normas paredz atšķirīgus

ierobežojuma tiesiskuma izvērtēšanas kritērijus (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2015. gada 13. oktobra sprieduma lietā Nr. 2014-36-01 15.1. punktu*).

Saeima un lietā pieaicinātās personas ir vienisprātis, ka apstrīdētais regulējums neparedz īpašuma piespiedu atsavināšanu sabiedrības vajadzībām.

Apstrīdētais regulējums paredz mantas atdošanu tai personai, kas attiecīgo mantu ir zaudējusi noziedzīga nodarījuma rezultātā. Šis regulējums ir saistīts ar iespējamu īpašuma tiesību atņemšanu, jo manta ir saistīta ar noziedzīgu nodarījumu. Minētajā regulējumā ir paredzēta nevis nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšana sabiedrības vajadzībām, bet gan tā atdošana īpašniekam, kas nekustamo īpašumu zaudējis noziedzīga nodarījuma rezultātā.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka gadījumos, kad tiek apstrīdēta tiesību normas atbilstība visam Satversmes 105. pantam, bet apstrīdētā norma neparedz īpašuma piespiedu atsavināšanu, izvērtējama vienīgi šīs normas atbilstība Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem (*sk. Satversmes tiesas 2014. gada 7. jūlija sprieduma lietā Nr. 2013-17-01 18. punktu*).

Tādējādi apstrīdētais regulējums vērtējams Satversmes 105. panta pirmā, otrā un trešā teikuma tvērumā.

16.2. Satversmes 1. pants noteic, ka Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Satversmes 1. panta tvērumā ietilpst no demokrātiskas tiesiskas valsts pamatnormas atvasinātais tiesiskās paļāvības princips, kas aizsargā vienīgi tādas tiesības, uz kuru īstenošanu personai varēja rasties likumīga, pamatota un saprātīga paļāvība, kas ir minētā vispārējā tiesību principa kodols (*sk. Satversmes tiesas 2016. gada 21. oktobra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2016-03-01 13. punktu*). Valstij ir pienākums savā darbībā šo principu ievērot (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 19. jūnija sprieduma lietā Nr. 2010-02-01 4. punktu*).

Tiesiskās paļāvības princips ir saistīts ar tiesiskās drošības principu un nodrošina tā pieprasīto stabilitāti, aizliedzot nekonsekventu valsts rīcību. Šā principa pamatā ir ideja, ka indivīds var paļauties uz to, ka valsts rīkojas tiesiski un konsekventi, un valstij ir jāaizsargā tai dotā uzticība.

Tiesiskās paļāvības principa kā viena no vispārējiem tiesību principiem pastāvēšana ir saistīta ne tikai ar uzticēšanos valsts varai, bet arī ar pašu tiesību normu adresātu rīcības brīvības īstenošanas iespējām (*sk.: Onževs M. Tiesību normu laika aspekti tiesiskā un demokrātiskā valstī. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2016, 93. lpp.*).

Tiesiskās paļāvības princips aizsargā personas reiz iegūtās tiesības, t.i., personas var paļauties uz to, ka tiesības, kas iegūtas saskaņā ar spēkā esošu tiesību aktu, noteiktajā laika periodā tiks saglabātas un reāli īstenotas [*sk., piemēram, Satversmes tiesas 1998. gada 10. jūnija spriedumu lietā Nr. 04-03(98) un 2002. gada 20. marta spriedumu lietā Nr. 2001-12-01, kā arī 2004. gada 26. oktobra spriedumu lietā Nr. 2004-03-01*]. Tomēr tiesiskās paļāvības princips ietver arī to, ka indivīda reiz iegūtās tiesības var tikt grozītas likumīgā un tiesiskā veidā. Proti, šis princips nedod pamatu ticēt, ka reiz noteiktā tiesiskā situācija nekad nemainīsies. Būtiski ir tas, ka šādā gadījumā likumdevējs nosaka „saudzējošu” pārejas periodu vai pienācīgu kompensāciju.

16.3. Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka ar brīdi, kad tās īpašuma tiesības uz nekustamo īpašumu ir nostiprinātas zemesgrāmatā, tai esot tiesības paļauties uz to, ka valsts šīs īpašuma tiesības aizsargās un neatņems tādā veidā, kas neatbilstu samērīguma principam.

Satversme ir vienots veselums, un tajā ietvertās tiesību normas ir savstarpēji cieši saistītas. Katrai Satversmes normai ir sava noteikta vieta konstitucionālajā sistēmā (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 13. punktu*). Izvērtējot kādas tiesību normas atbilstību no demokrātiskas tiesiskas valsts pamatnormas atvasinātajiem vispārējiem tiesību principiem, kas ietilpst Satversmes 1. panta tvērumā, jāņem vērā tas, ka šo principu izpaušme dažādās tiesību jomās var atšķirties. Arī apstrīdētās normas raksturs, saikne ar citām Satversmes normām un vieta tiesību sistēmā ietekmē Satversmes tiesas īstenoto kontroli. Ja lietā apstrīdēta tiesību normas atbilstība gan tiesiskās paļāvības principam, gan arī Satversmes 105. pantam, apstrīdētās normas atbilstība Satversmes 1. pantam jāvērtē kopsakarā ar Satversmes 105. pantu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2010. gada 6. decembra sprieduma lietā Nr. 2010-25-*

01 4. punktu un 2011. gada 19. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-71-01 15. punktu).

Izskatāmajā lietā tiesiskās paļāvības princips ir cieši saistīts ar tiesībām uz īpašumu. Pārbaudot iespējamo personas īpašuma tiesību ierobežojumu, tiesiskās paļāvības princips ir jāņem vērā kā viens no šā ierobežojuma tiesiskumu raksturojošajiem kritērijiem.

Līdz ar to apstrīdētā regulējuma atbilstība tiesiskās paļāvības principam vērtējama kopsakarā ar iespējamo īpašuma tiesību ierobežojumu.

17. Lai izvērtētu apstrīdētā regulējuma atbilstību Satversmes 105. pantā nostiprinātajām tiesībām uz īpašumu un no demokrātiskas tiesiskas valsts pamatnormas atvasinātajam tiesiskās paļāvības principam, kas ietilpst Satversmes 1. panta tvērumā, visupirms nepieciešams noskaidrot, vai apstrīdētais regulējums attiecīgās tiesības ierobežo.

Satversmes 105. pants paredz visaptverošu mantiska rakstura tiesību garantiju un neaprobežojas vienīgi ar īpašuma tiesībām. Ar „tiesībām uz īpašumu” saprotamas visas mantiska rakstura tiesības, kuras tiesīgā persona var izlietot par labu sev un ar kurām tā var rīkoties pēc savas gribas, tostarp īpašums Civillikuma 927. panta izpratnē (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2010. gada 20. aprīļa lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2009-100-03 8.2. punktu un 2011. gada 3. novembra sprieduma lietā Nr. 2011-05-01 15.2. punktu*).

Satversmes 105. panta pirmais teikums aizsargā personas likumīgi iegūto īpašumu, tomēr otrais un trešais teikums atļauj valstij ar likumu ierobežot īpašuma tiesības sabiedrības interesēs (*sk. Satversmes tiesas 2015. gada 8. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2014-34-01 12.3. punktu*).

Pieteikuma iesniedzējas īpašuma tiesības uz konkrēto nekustamo īpašumu ir nostiprinātas zemesgrāmatā (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 19.–20. lp.*). Civillikuma 927. pants noteic, ka īpašums ietver personai pilnīgas varas tiesības pār lietu, tās ir tiesības valdīt un lietot to, iegūt no tās visus iespējamus labumus, kā arī ar to rīkoties. Arī zemesgrāmatā nostiprinātas īpašuma tiesības nav absolūtas un var tikt ierobežotas likumā noteiktajā kārtībā un atbilstoši samērīguma principam.

Nemot vērā to, ka Pieteikuma iesniedzējas īpašums ir saistīts ar noziedzīgu nodarījumu, pirmstiesas kriminālprocesa laikā tam uzlikts arests (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 25. lp.*). Savukārt vēlāk procesa virzītājs, pamatojoties uz apstrīdēto regulējumu, ir pieņēmis lēmumu par Pieteikuma iesniedzējai piederošā nekustamā īpašuma atzišanu par noziedzīgi iegūtu mantu un atdošanu personai, kas to zaudējusi noziedzīga nodarījuma rezultātā (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 28.–29. lp.*).

Apstrīdētais regulējums ir vērsts uz to, lai nekustamais īpašums, kas atzīts par noziedzīgi iegūtu mantu un atrodas pie trešās personas, tiktu atdots īpašniekam, kas to zaudējis noziedzīga nodarījuma rezultātā. Tādējādi tas ir vērsts uz esošo īpašuma tiesību pārgrozīšanu. Pieteikuma iesniedzējai piederošais nekustamais īpašums ir atdodams īpašniekam, kas to zaudējis noziedzīga nodarījuma rezultātā. Tas, ka minēto procesa virzītāja lēmumu nevar izpildīt, un šis lēmums tikai pievienots zemesgrāmatas lietai, vienlaikus nozīmē arī to, ka īpašumam uzliktais arests faktiski nav atcelts. Rezultātā Pieteikuma iesniedzēja vairs nevar realizēt pilnīgas varas tiesības pār sev piederošo īpašumu, jo apstrīdētais regulējums paredz šo īpašuma tiesību atņemšanu un atdošanu noziedzīgā nodarījumā cietušajai personai. Tādējādi Pieteikuma iesniedzējas īpašuma tiesības ir ierobežotas.

Līdz ar to apstrīdētais regulējums ierobežo Pieteikuma iesniedzējai Satversmes 105. pantā noteiktās īpašuma tiesības.

18. Izvērtējot, vai ar apstrīdēto regulējumu noteiktais pamattiesību ierobežojums ir attaisnojams, Satversmes tiesai jānoskaidro, vai tas ir noteikts ar likumu, vai tas ir noteikts leģitīma mērķa labad un vai tas atbilst samērīguma principam (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2007. gada 8. jūnija sprieduma lietā Nr. 2007-01-01 22. punktu*).

19. Lai izvērtētu to, vai Pieteikuma iesniedzējas īpašuma tiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu, Satversmes tiesai jāpārbauda:

- 1) vai likums ir pieņemts, ievērojot normatīvajos aktos paredzēto kārtību;

2) vai likums ir izsludināts un publiski pieejams atbilstoši normatīvo aktu prasībām;

3) vai likums ir pietiekami skaidri formulēts, lai persona varētu izprast no tā izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tā piemērošanas sekas (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2015. gada 2. jūlija sprieduma lietā Nr. 2015-01-01 14. punktu*).

Apstrīdētais regulējums iekļauts Kriminālprocesa likumā un ir publiski pieejams atbilstoši normatīvo aktu prasībām. Izskatāmajā lietā nav strīda par to, ka apstrīdētais regulējums ir pieņemts un izsludināts Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā un ka tiesību normas ir skaidri formulētas.

Tātad no apstrīdētā regulējuma izrietošais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu.

20. Ikviena pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2005. gada 22. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-19-01 9. punktu*).

Ja tiesību normā ir noteikti tiesību ierobežojumi, tad pienākums uzrādīt un pamatot šādu ierobežojumu leģitīmo mērķi Satversmes tiesas procesā visupirms ir institūcijai, kas izdevusi apstrīdēto aktu, konkrētajā gadījumā – Saeimai (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2012. gada 1. novembra sprieduma lietā Nr. 2012-06-01 12. punktu un 2014. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2014-05-01 18. punktu*).

Saeima atbildes rakstā norāda, ka apstrīdētā regulējuma mērķis ir atjaunot taisnīgumu noziedzīga nodarījuma rezultātā cietušajai personai, proti, atdot īpašumu tai personai, kas to zaudējusi noziedzīga nodarījuma rezultātā. Šāds mērķis atbilst Satversmes 116. pantā ietvertajam leģitīmajam mērķim – citu cilvēku tiesību aizsardzībai (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 58. lp.*). Arī Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka apstrīdētajā regulējumā noteiktā tiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis ir citu cilvēku tiesību aizsardzība.

Taisnīguma atjaunošana cietušā tiesību aizsardzības labad ir viens no svarīgākajiem kriminālprocesa uzdevumiem. Atdodot mantu, kas atzīta par noziedzīgi iegūtu, tai personai, kas to zaudējusi noziedzīga nodarījuma rezultātā, tiek atjaunots taisnīgums un nodrošināta cietušās personas tiesību aizsardzība.

Līdz ar to Satversmes tiesai izskatāmajā lietā jānoskaidro cietušā tiesību aizsardzības principa saturs.

21. Kriminālprocesa likums ir instruments, ar kura palīdzību tiek noregulētas krimināltiesiskās attiecības. Kriminālprocesa likuma 1. pantā nostiprināts šā likuma mērķis, proti, noteikt tādu kriminālprocesa kārtību, kas nodrošina efektīvu Krimināllikuma normu piemērošanu un krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu bez neattaisnotas iejaukšanās personas dzīvē.

No šā likuma mērķa izriet, ka kriminālprocess ir vērsts ne tikai uz vainīgās personas sodīšanu, bet arī uz tās personas aizsardzību, kas uzskatāma par cietušo noziedzīgā nodarījumā, lai pēc iespējas novērstu noziedzīga nodarījuma rezultātā radīto netaisnīgumu un atjaunotu iepriekšējo stāvokli, kas citstarp paredz atjaunot iepriekšējo stāvokli cietušajam. Krimināltiesisko attiecību taisnīgs noregulējums ietver arī cietušā tiesību aizsardzības principu (*sk.: Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocess. Raksti. 2005–2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 35. lpp.*).

Pieaicinātā persona G. Kūtris norāda, ka viens no kriminālprocesa principiem ir cietušā tiesību aizsardzības princips. Noziedzīgais nodarījums ir radījis krimināltiesiskās attiecības ne tikai starp vainojamo personu un valsti, bet arī starp vainojamo personu un cietušo (*sk. lietas materiālu 3. sēj. 112. lp.*). Šis princips nostiprināts Kriminālprocesa likuma 22. pantā, nosakot, ka personai, kurai ar noziedzīgu nodarījumu radīts kaitējums, ņemot vērā tās morālo aizskārumu, fiziskās ciešanas un mantisko zaudējumu, tiek garantētas procesuālās iespējas pieprasīt un saņemt morālu un materiālu kompensāciju.

Cietušā tiesību aizsardzība kriminālprocesā un tās nozīme ir uzsvērtā vairākos Eiropas Savienības un starptautiskajos dokumentos. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka līdz ar līguma par Latvijas pievienošanos Eiropas Savienībai ratifikāciju

Eiropas Savienības tiesības ir kļuvušas par neatņemamu Latvijas tiesību sastāvdaļu. Saskaņā ar šo līgumu Latvijai ir saistoši arī Eiropas Savienības institūciju pieņemtie tiesību akti (*sk. Satversmes tiesas 2004. gada 7. jūnija sprieduma lietā Nr. 2004-01-06 7. punktu un 2008. gada 17. janvāra sprieduma lietā Nr. 2007-11-03 24.2. punktu*). Nacionālie normatīvie akti ir interpretējami, ņemot vērā Eiropas Savienības tiesību aktus, kā arī Latvijai saistošās starptautisko tiesību normas.

Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvas 2012/29/ES (2012. gada 25. oktobris), ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus un aizstāj Padomes pamatlēmumu 2001/220/TI, preambulas 48. punkts paredz, ka atgūstamais īpašums, kas konfiscēts kriminālprocesā, būtu pēc iespējas ātrāk jāatdod noziegumā cietušajam, ja vien nepastāv ārkārtas apstākļi, piemēram, strīds par īpašuma tiesībām vai valdījuma tiesībām, vai ja pats īpašums ir nelikumīgs. Šīs direktīvas preambulas 11. punkts paredz dalībvalstu tiesības noteikt augstāku cietušo aizsardzības līmeni. Savukārt direktīvas 15. pants noteic, ka dalībvalstis nodrošina, lai pēc kompetentas iestādes lēmuma atgūstamo īpašumu, kas izņemts kriminālprocesa gaitā, bez kavēšanās atdod cietušajiem, izņemot gadījumu, kad tas vajadzīgs kriminālprocesa nolūkos. Nosacījumus vai procesuālos noteikumus par īpašuma atdošanu cietušajiem nosaka valsts tiesību akti. Atbilstoši minētās direktīvas 2. pantam ar cietušo šīs direktīvas izpratnē saprot fizisko personu, kurai ar noziedzīgo nodarījumu radīts kaitējums.

Arī Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas pret transnacionālo organizēto noziedzību 14. pantā noteikts, ka, rīkojoties saskaņā ar citas dalībvalsts pieprasījumu, kas iesniegts atbilstoši šīs konvencijas 13. pantam, dalībvalsts – tādā mērā, kādā to ļauj iekšējie normatīvie akti – vispirmām kārtām izskata iespēju nodot atpakaļ konfiscētos noziedzīgi iegūtos līdzekļus vai īpašumu pieprasījuma iesniedzējai dalībvalstij, lai tā varētu izmaksāt kompensāciju noziegumā cietušajiem vai arī atdot atpakaļ šos noziedzīgi iegūtos līdzekļus vai īpašumu to īpašniekiem.

Lai tiesisko attiecību noregulējums būtu taisnīgs, kriminālprocesā ir jāpastāv tādām tiesiskajam regulējumam, ar kuru tiktu nodrošināts cietušā tiesību aizsardzības princips. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka taisnīguma nodrošināšana ir

demokrātiskas un tiesiskas valsts likumu galvenais mērķis (*sk. Satversmes tiesas 2007. gada 11. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2006-28-01 20.1. punktu*).

No minētā izriet, ka apstrīdētais regulējums atbilst Satversmes 116. pantā ietvertajam leģitīmajam mērķim – citu cilvēku tiesību aizsardzībai.

Līdz ar to apstrīdētajā regulējumā ietvertajam pamattiesību ierobežojumam ir leģitīms mērķis – citu personu tiesību aizsardzība.

22. Izvērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, Satversmes tiesai jāpārbauda:

1) vai izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai jeb vai ar izraudzīto līdzekli var sasniegt leģitīmo mērķi;

2) vai šāda rīcība ir nepieciešama jeb vai leģitīmo mērķi nevar sasniegt ar indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem;

3) vai ierobežojums ir atbilstošs jeb vai labums, ko iegūst sabiedrība, ir lielāks par indivīda tiesībām nodarīto kaitējumu.

Ja tiek atzīts, ka pamattiesību ierobežojums neatbilst kaut vienam no šiem kritērijiem, tad tas neatbilst samērīguma principam un ir prettiesisks (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2007. gada 16. maija sprieduma lietā Nr. 2006-42-01 11. punktu un 2014. gada 7. jūlija sprieduma lietā Nr. 2013-17-01 25. punktu*).

23. Izvērtējot to, vai izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai, Satversmes tiesa pārbauda, vai ar izraudzītajiem līdzekļiem var sasniegt leģitīmo mērķi.

Lietas dalībnieki pauž atšķirīgus viedokļus par to, vai apstrīdētais regulējums ir piemērots leģitīmā mērķa sasniegšanai. Pieteikuma iesniedzēja apgalvo, ka valsts ar apstrīdēto regulējumu pēc būtības atņemot tās īpašuma tiesības. Turklāt īpašums tiek atņemts bez konkrētās situācijas izvērtējuma, proti, nevērtējot personas labticīgumu. Savukārt Saeima norāda, ka apstrīdētais regulējums ir piemērots leģitīmā mērķa sasniegšanai, jo cietušajai personai tiek atjaunotas īpašuma tiesības uz lietu, ko tā zaudējusi noziedzīga nodarījuma rezultātā.

23.1. Kriminālprocesa likuma 27. nodaļa regulē rīcību ar noziedzīgi iegūtu mantu kriminālprocesa ietvaros. Normatīvais regulējums attiecībā uz mantu, kas atzīta par noziedzīgi iegūtu, pieļauj atšķirīgus savstarpēji nesaistītus rīcības modeļus, proti, mantas konfiskāciju vai mantas atdošanu. Mantas konfiskācija, kas ir mantas bezatlīdzības nodošana valstij (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 6. janvāra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2010-31-01 7.2. punktu*), notiek saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 358. pantu. Savukārt noziedzīgi iegūtas mantas atdošana īpašniekam vai likumīgajam valdītājam regulēta Kriminālprocesa likuma 357. un 360. pantā. Tādējādi mantas konfiskācijas un mantas atdošanas gadījumi ir nošķirti. Izskatāmajā lietā notikusi mantas atdošana saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 360. panta pirmo daļu, nevis mantas konfiskācija. Līdz ar to Pieteikuma iesniedzējas argumenti, kas attiecas uz noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju, tostarp argumenti par ECT judikatūras piemērošanu mantas konfiskācijas lietās, nav attiecināmi uz izskatāmo lietu.

23.2. Saeima un vairākas lietā pieaicinātās personas norāda, ka apstrīdētais regulējums kalpo tieši cietušās personas tiesību aizsardzībai, nodrošina Kriminālprocesa likuma mērķi un palīdz to sasniegt (*sk. Tieslietu ministrijas viedokli lietas materiālu 1. sēj. 108. lp. un Ģenerālprokuratūras viedokli lietas materiālu 1. sēj. 111. lpp.*).

Mantas atdošanas vispārīgais regulējums noteikts Kriminālprocesa likuma 357. pantā, savukārt atsevišķi šā likuma 360. pantā ir regulēta mantas atdošana tādā gadījumā, kad tā atrodas pie trešās personas. Turklāt ir noteikts, ka mantas atdošanas gadījumā neatkarīgi no tās atrašanās vietas manta atdodama pēc piederības tās īpašniekam vai likumīgajam valdītājam, proti, cietušajai personai. Tādējādi tiek nodrošināta cietušā tiesību aizsardzība.

Bez tam apstrīdētais regulējums pieļauj tikai tādas cietušās personas īpašuma tiesību aizsardzību, kura iepriekš pirmstiesas kriminālprocesā pieteikusi mantas zudumu un pēc tās atrašanas, novēršot jebkādas saprātīgas šaubas, pierādījusi savas tiesības. Tādējādi minētā procedūra paredz augstu pierādīšanas standartu (*sk. Saeimas atbildes rakstu lietas materiālu 1. sēj. 65. lp.*). Tas vienlaikus saistīts arī ar to, ka mantas atzīšana par noziedzīgi iegūtu pirmstiesas kriminālprocesa ietvaros

vērtējama kā izņēmums no vispārīgā principa, kas noteikts Kriminālprocesa likuma 356. panta pirmajā daļā, proti, no principa, ka manta par noziedzīgi iegūtu var tikt atzīta ar spēkā stājušos tiesas nolēmumu vai prokurora lēmumu par kriminālprocesa pabeigšanu. Cietušā tiesību aizsardzības interesēs likumdevējs ir noteicis tiesisko regulējumu, kas nodrošina tiesisko attiecību noregulējumu tādā veidā, lai cietušajam atjaunotu to stāvokli, kas tika iztraucēts noziedzīga nodarījuma rezultātā, un cik vien ātri tas iespējams. Ar šādu lēmumu valsts atjauno taisnīgumu un tās īpašuma tiesības, kuras tika pārtrauktas ar noziedzīgu nodarījumu.

Tāpat apstrīdētais regulējums paredz tādas personas tiesību aizsardzību, kura, novēršot jebkādas šaubas, ir pierādījusi, ka tai īpašuma tiesības uz konkrēto lietu atņemtas tieši noziedzīga nodarījuma rezultātā, un tādējādi pierādījusi nepieciešamību aizsargāt tās kā cietušās personas tiesības. Apstrīdētais regulējums ir vērsts uz tāda stāvokļa atjaunošanu cietušajam, kāds tas bija pirms noziedzīga nodarījuma izdarīšanas.

Līdz ar to apstrīdētais regulējums nodrošina cietušā tiesību aizsardzības principa ievērošanu un sākotnējā stāvokļa atjaunošanu, jo paredz nekustamā īpašuma atdošanu īpašniekam, kas to zaudējis noziedzīga nodarījuma rezultātā. Apstrīdētais regulējums ir piemērots leģitīmā mērķa sasniegšanai.

24. Apstrīdētajā normā noteiktais tiesību ierobežojums ir nepieciešams, ja nepastāv citi līdzekļi, kuri būtu tikpat iedarbīgi un kurus izvēloties personu pamattiesības tiktu ierobežotas mazāk. Tomēr saudzējošāks līdzeklis ir nevis jebkurš cits, bet tikai tāds līdzeklis, ar kuru leģitīmo mērķi var sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija sprieduma lietā Nr. 2004-18-0106 secinājumu daļas 19. punktu*). Noskaidrojot, vai likumdevēja rīcībā bija mazāk ierobežojoši līdzekļi, Satversmes tiesai jāizvērtē, vai likumdevējs ir apsvēris apstrīdētās normas alternatīvas (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2009. gada 26. novembra sprieduma lietā Nr. 2009-08-01 21. punktu un 2009. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2009-43-01 30.2. punktu*). Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka pastāv vairāki iespējami alternatīvi leģitīmā mērķa sasniegšanas līdzekļi.

24.1. Pēc Pieteikuma iesniedzējas ieskata, par vienu no alternatīviem leģitīmā mērķa sasniegšanas līdzekļiem var uzskatīt iespēju Pieteikuma iesniedzējai kā trešajai personai iegūt zaudējumu kompensāciju no valsts budžeta. Trešā persona, kas paļaujas uz zemesgrāmatu ierakstiem un to pareizību, būtu uzskatāma par nekustamā īpašuma labticīgu ieguvēju, tāpēc vajadzētu būt paredzētam taisnīgam kompensācijas saņemšanas mehānismam.

Saeima nenoliedz, ka kriminālprocesā var tikt skartas trešo personu tiesības un likumiskās intereses, tomēr jautājums par zaudējumu atlīdzināšanu trešajām personām neesot saistīts ar krimināltiesisko attiecību noregulējumu.

Kriminālprocesa likums jau šobrīd paredz trešās personas tiesības uz zaudējumu atlīdzību. Proti, Kriminālprocesa likuma 360. panta otrā daļa paredz: ja noziedzīgi iegūtu mantu atdod īpašniekam vai likumīgajam valdītājam, trešajai personai, kas bija šīs mantas labticīga ieguvēja vai labticīga kļūlas ņēmēja, ir tiesības civilprocesa kārtībā iesniegt prasību par zaudējuma atlīdzināšanu, tai skaitā pret apsūdzēto vai notiesāto personu. Likumdevējs trešajām personām ir paredzējis šādas tiesības, tomēr vienlaikus nosakot, ka šis jautājums ir risināms nevis kriminālprocesa, bet gan civilprocesa ietvaros, kur tiek vērtēts trešās personas labticīgums.

Pieteikuma iesniedzēja, kā arī vairākas lietā pieaicinātās personas norādījušas uz iespējamām problēmām ar zaudējumu atlīdzināšanu Kriminālprocesa likuma 360. panta otrajā daļā noteiktajā kārtībā, piemēram, uz to, ka problēma var rasties, ja Pieteikuma iesniedzēja vēlētos vērsties pret vainojamo personu, taču tā jau ir mirusi (*sk., piemēram, pieaicinātās personas G. Kūtra viedokli lietas materiālu 3. sēj. 114. lp.*). Tomēr šāda situācija nevar būt pamats tam, lai tiktu noteikts, ka zaudējumu kompensācija piešķirama no valsts budžeta. Personas, iesaistoties tiesiskajās attiecībās un slēdzot tiesiskos darījumus, vienlaikus uzņemas arī dažādus riskus (civiltiesiskās apgrozības risks). Savu tiesību aizsardzības labad tiesiskajās attiecībās iesaistītajiem subjektiem pirms tiesisko darījumu slēgšanas šie iespējamie riski būtu ar īpašu rūpību jāizvērtē. Turklāt arī kredītiestādei, iesaistoties tiesiskajās attiecībās, ir jāreķinās ar risku, ka dažos gadījumos, pat ja saistības būs nodrošinātas, tā, iespējams, nevarēs gūt apmierinājumu visu neizpildīto saistību

apmērā. Komersanta un kredītiestādes rūpības un prasmju pakāpe ir jānošķir no rūpības un prasmēm, kādas varētu būt fiziskajai personai, iegādājoties nekustamo īpašumu nekomerciālos nolūkos. Pieteikuma iesniedzējai kā kredītiestādei, kuras komercdarbība kopsakarā ar tās meitas sabiedrībām ir cieši saistīta ar īpašuma tiesību uz nekustamo īpašumu iegādi (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 2. lp.*), ir pietiekamas iespējas pirms darījumu slēgšanas šos riskus izvērtēt. Likumdevējam nav pienākuma pieņemt tādu normatīvo regulējumu, kas paredzētu no valsts budžeta kompensēt jebkuru risku, ko personas uzņemas, iesaistoties privāttiesiskajās attiecībās. Bez tam par saudzējošāku leģitīmā mērķa sasniegšanas līdzekli nevar tikt uzskatīts tāds līdzeklis, kas no valsts prasa papildu finanšu resursus (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2014. gada 7. jūlija sprieduma lietā Nr. 2013-17-01 28.3. punktu*).

Līdz ar to zaudējumu atprasīšana no valsts budžeta nevar tikt uzskatīta par alternatīvu leģitīmā mērķa sasniegšanas līdzekli.

24.2. Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka par alternatīvu leģitīmā mērķa sasniegšanas līdzekli būtu uzskatāma aresta uzlikšana nekustamajam īpašumam, tādējādi ierobežojot rīcību ar šo īpašumu.

Aresta uzlikšana nekustamajam īpašumam jau šobrīd ir regulēta Kriminālprocesa likuma 28. nodaļā. Turklāt Kriminālprocesa likuma 361. panta pirmajā daļā ir noteikts, ka arestu var uzlikt arī noziedzīgi iegūtai vai ar kriminālprocesu saistītai mantai, kas atrodas pie citām personām.

Saeima norāda, ka Pieteikuma iesniedzējas argumenti par iespējamu zaudējumu atlīdzību ir saistīti ar to, ka Pieteikuma iesniedzēja nav apmierināta ar atsevišķu procesa virzītāja rīcību tiesību normu piemērošanā. Uz atsevišķām problēmām tiesību normu piemērošanā izskatāmās lietas pamatā esošajā kriminālprocesā norāda arī pieaicinātā persona G. Kūtris (*sk. lietas materiālu 3. sēj. 109. lp.*).

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka iespējamā tiesību normu piemērošanas uzlabošana nav vērtējama kā alternatīvs leģitīmā mērķa sasniegšanas līdzeklis (*sk. Satversmes tiesas 2015. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2015-03-01 27.1. punktu*). Tomēr Satversmes 92. panta trešais teikums „ietver vispārēju

garantiju – ja valsts ir pārkāpusi indivīda tiesības, tam ir tiesības uz atlīdzību”. Satversmes 92. pants, tāpat kā jebkura cilvēktiesību norma, ir piemērojams tieši un nepastarpināti, tātad, ja „iesniedzējs uzskata, ka viņa tiesības ir nepamatoti aizskartas, viņš, atsaucoties tieši uz Satversmes 92. panta trešo teikumu, ir tiesīgs vērsties vispārējās jurisdikcijas tiesā ar prasību par atbilstīga atlīdzinājuma piedziņu” (sk. *Satversmes tiesas 2001. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2001-07-0103 secinājumu daļas 1. punktu*). Tādējādi persona gadījumā, kad valsts iestādes darbības vai bezdarbības rezultātā ir aizskartas tās tiesības, var vērsties tiesā, piemēram, ar prasību par zaudējumu atlīdzināšanu civilprocesa kārtībā.

Saeima pamatoti norāda, ka aresta uzlikšana nenosaka galīgo rīcību ar noziedzīgi iegūtu mantu. Aresta uzlikšana ierobežo personas īpašuma tiesības un ir piemērojama kā līdzeklis īpašuma tiesību ierobežošanai līdz brīdim, kad stājas spēkā galīgais nolēmums. Tāpēc aresta uzlikšana nav uzskatāma par saudzējošāku leģitīmā mērķa sasniegšanas līdzekli.

Satversmes tiesa atzinusi, ka tās uzdevums ir izvērtēt apstrīdēto normu atbilstību Satversmē noteiktajām pamattiesībām, nevis aizstāt likumdevēja rīcības brīvību ar savu viedokli par racionālāko risinājumu (sk. *Satversmes tiesas 2010. gada 30. marta sprieduma lietā Nr. 2009-85-01 19. punktu*). Satversmes tiesa konstatē un no lietas materiāliem izriet, ka likumdevējs ir izvēlējis saudzējošāko leģitīmā mērķa sasniegšanas līdzekli.

Tādējādi apstrīdētajā regulējumā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi nevar sasniegt ar citiem, personas tiesības un likumiskās intereses mazāk ierobežojošiem līdzekļiem.

25. Lai izvērtētu pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, jāpārlicinās arī par to, vai nelabvēlīgās sekas, kas personai rodas tās pamattiesību ierobežošanas rezultātā, nav lielākas par labumu, ko no šā ierobežojuma gūst sabiedrība kopumā. Tādējādi Satversmes tiesai jānoskaidro šajā lietā līdzsvarojamās intereses un jānoteic, kurām no šīm interesēm būtu piešķirama prioritāte.

Konkrētajā gadījumā likumdevēja uzdevums ir samērīgi līdzsvarot Pieteikuma iesniedzējas kā trešās personas tiesisko paļāvību uz zemesgrāmatu

ierakstu publisko ticamību un īpašuma tiesību aizsardzību ar sabiedrības interesi nodrošināt cietušā tiesību aizsardzību un Kriminālprocesa likuma 1. pantā noteiktā mērķa īstenošanu. Šā līdzsvara panākšana pamatā ir saistīta ar personas tiesību samērīgu ierobežošanu.

25.1. Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka uz tiesiska darījuma pamata ieguvusi nekustamo īpašumu un savas tiesības nostiprinājusi zemesgrāmatā. Iegādājoties nekustamo īpašumu, Pieteikuma iesniedzējai bijusi tiesiska paļāvība uz iepriekš izdarīto zemesgrāmatu ierakstu pareizību. Tā citstarp paļāvusies uz to, ka nekustamais īpašums nav saistīts ar kriminālprocesu. Vienlaikus Pieteikuma iesniedzējai, nostiprinot savas tiesības zemesgrāmatā, radusies paļāvība arī uz to, ka attiecīgās īpašuma tiesības tai netiks atņemtas. Uzticības aizsardzības princips tiesiskās stabilitātes veicināšanas nolūkā aizsargājot tiesību subjekta labticīgu paļaušanos uz konkrēta tiesiskā stāvokļa atbilstību patiesībai. Turpretī apstrīdētais regulējums personām liekot apšaubīt zemesgrāmatu ierakstu publisko ticamību un pareizību un tādējādi apdraudot civiltiesiskās apgrozības stabilitāti. Normatīvajam regulējumam vajagot būt tādām, lai tas nodrošinātu publiskās ticamības principa ievērošanu un trešo personu jeb labticīgo personu interešu aizsardzību, saglabājot to īpašuma tiesības, kas nostiprinātas zemesgrāmatā.

Civillikuma 993. panta pirmā daļa noteic, ka īpašuma nodošana vien vēl nenodibina nekustama īpašuma ieguvējam īpašuma tiesību: to iegūst tikai ar iegūšanas tiesiskā pamata un par to izgatavotā akta ierakstīšanu zemesgrāmatā. Civillikuma 994. pants noteic: „Par nekustama īpašuma īpašnieku atzīstams tikai tas, kas par tādu ierakstīts zemes grāmatās. Līdz ierakstīšanai zemes grāmatās nekustama īpašuma ieguvējam pret trešām personām nav nekādu tiesību: viņš nevar izlietot nevienu no priekšrocībām, kas saistītas ar īpašumu, un viņam jāatzīst par spēkā esošu visa uz šo nekustamo īpašumu attiecošās tās personas darbība, kura pēc zemes grāmatām apzīmēta par šā īpašuma īpašnieku [..].” Savukārt no Zemesgrāmatu likuma 1. panta izriet, ka zemesgrāmatas ir visiem pieejamas un to ierakstiem ir publiska ticamība. Nekustamo īpašumu ierakstīšana un lietu tiesību nostiprināšana ir obligāta.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka ieraksts zemesgrāmatā ļauj pārliecināties par nekustamā īpašuma piederību konkrētai personai – tā īpašniekam. Tādējādi ir nodrošināta publiskā ticamība, tiesiskā skaidrība un noteiktība, kā arī iespēja ne tikai jebkurai privātpersonai, bet arī valstij precīzi noteikt personu, kura atzīstama par konkrēta nekustamā īpašuma īpašnieku. Zemesgrāmatas ieraksts veicina drošumu darījumu attiecībās, un tas atbilst jebkura civiltiesiskās apgrozības dalībnieka interesēm (*sk. Satversmes tiesas 2012. gada 7. jūnija sprieduma lietā Nr. 2011-19-01 15. punktu*).

Demokrātiskā tiesiskā valstī pastāv publiskās ticamības princips, no kura ir atvasināts arī labticīga ieguvēja aizsardzības princips un kurš Latvijā citstarp tiek īstenots ar zemesgrāmatu palīdzību. Publiskās ticamības princips, no vienas puses, aizsargā personu, kas zemesgrāmatā ierakstīta kā īpašnieks, un vienlaikus rada paļāvību trešajām personām un nodrošina civiltiesiskās apgrozības stabilitāti.

Pieaicinātā persona M. Osis norāda, ka publiskās ticamības princips gan mūsdienās nodrošina, gan vēsturiski ir nodrošinājis sekmīgu banku sektora darbību, kā arī veicinājis kredīvēšanu. Šim principam ir būtiska nozīme tieši strīdos par īpašuma tiesību atsavināšanu (*sk. lietas materiālu 3. sēj. 86. lp.*). Trešajai personai, iegādājoties nekustamo īpašumu vai arī pieņemot nekustamo īpašumu kā ķīlu, jābūt pārliecinātai par iegūto tiesību patiesumu, stabilitāti, neapstrīdamību un prioritāti (*sk. Konceptiju par Civillikuma lietu tiesību daļas modernizāciju. Pieejama: <http://tap.mk.gov.lv/>*).

Arī tiesību doktrīnā atzīts, ka zemesgrāmatas ierakstam (koroborācijas ierakstam) jānodrošina publiskums, ticamība un negrozāmība (*sk.: Rozenfelds J. Lietu tiesības. 4. labotais, papildinātais izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2011, 118. lpp.*). Atsakoties no paļāvības, ko dod uzticība publiskās ticamības principam, ciestu civiltiesiskās apgrozības stabilitāte, proti, nekustamā īpašuma ieguvējs nevarētu veikt darbības ar savu nekustamo īpašumu, nebaidoties, ka atklāsies kādi defekti, vai bankas nevarētu būt drošas, ka nezaudēs ar hipotēku nodrošinātus kredītus, jo uz hipotēkas devēja īpašuma tiesībām nevar droši paļauties (*sk.: Torgāns K. Īpašuma aizsardzības un mantiskās apgrozības stabilitātes interešu*

kolīziju risinājumi. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, Nr. 1/2010, 46.–47. lp.).

Satversmes tiesa secina, ka publiskās ticamības princips kalpo ne tikai indivīda tiesību nodrošināšanai, bet arī sabiedrības interesei nodrošināt civiltiesiskās apgrozības stabilitāti, proti, tās paredzamību un caurskatāmību.

25.2. Lai gan nekustamo īpašumu ierakstīšana un lietu tiesību nostiprināšana ir obligāta un attiecīgajiem ierakstiem tiek nodrošināta publiskā ticamība pret trešajām personām, arī personas īpašuma tiesības, kas nostiprinātas zemesgrāmatā, var tikt ierobežotas. Proti, arī publiskās ticamības principam ir izņēmumi, un tas var tikt ierobežots būtisku sabiedrības interešu nodrošināšanai. Publiskās ticamības princips konkrētā lietā jāpiemēro, to izsverot un līdzsvarojot kopsakarā ar citiem demokrātiskā tiesiskā valstī spēkā esošiem vispārējiem tiesību principiem, turklāt ņemot vērā konkrēto tiesiskās sistēmas attīstības posmu.

Zemesgrāmatas ieraksts nenovērš īpašuma tiesību pārejas pamatā esošos tiesiskos trūkumus (*sk. pieaicinātās personas M. Oša viedokli lietas materiālu 3. sēj. 86. lp.*). Par šādu trūkumu būtu uzskatāms arī pušu darbības pamatā esošais noziedzīgais nodarījums. Pieaicinātā persona R. Štirners norāda, ka Latvijā valsts iesaiste un valsts kontrole pār darījumiem ar nekustamo īpašumu nav pārliecinoša un pietiekama, jo, piemēram, trūkst visu nepieciešamo pilnas notariālas autentificēšanas soļu (pārdošanas līgums, nodošana, reģistrācija, pamatojoties uz kopēju līgumu). Nepastāvot normatīvi regulētai stingrai preventīvai tiesībaizsardzības sistēmai, var būt pieļaujams tas, ka sākotnējā īpašnieka tiesības uz nekustamo īpašumu prevalē pār labticīgā ieguvēja tiesībām (*sk. lietas materiālu 3. sēj. 62. lp.*). Vienlaikus tas ir arī par pamatu, lai secinātu, ka Latvijas situācijā ir pieļaujams citāds regulējums no tā, kāda pieeja labticīgā ieguvēja aizsardzībā pastāv citās valstīs (*sk.: Štirners R. Nekustamā īpašuma darījumu notariāla apliecināšana kā garants zemes reģistra ierakstu stabilitātei un ticamībai, ziņojums 2016. gada 16. septembra konferencē par plānotajiem pilnveidojumiem nekustamo īpašumu darījumu jomā, lietas materiālu 3. sēj. 80.–81. lp.*).

Pieaicinātā persona Ģenerālprokuratūra norādījusi, ka zemesgrāmatu publiskās ticamības princips, tostarp labticīga ieguvēja aizsardzības princips,

piemērojams tikai tādā gadījumā, ja pušu darbības pamatā nav prettiesiskas rīcības. Nevarot pastāvēt tāda situācija, ka no civiltiesiskā valdījuma noziedzīga nodarījuma rezultātā izgājusī manta atkal nonāk civiltiesiskajā apgrozībā (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 111. lpp.*). Ja noziedzīgi iegūtā manta kādam pirms šā nodarījuma ir likumīgi piederējusi, noziedzīgais nodarījums nedrīkst būt attaisnojums tam, ka īpašuma tiesības uz šo mantu ir zaudētas. Īpašuma tiesības būtu atjaunojamas (*sk.: Kūtris G. Noziedzīgi iegūta manta: tiesiskais regulējums un problemātika, Jurista Vārds, 2007. gada 17. aprīlis, Nr. 16.*)

No publiskās ticamības principa atvasinātais labticīga ieguvēja aizsardzības princips var tikt ierobežots būtisku sabiedrības interešu nodrošināšanai, proti, nosakot, ka tādi ieraksti, kas zemesgrāmatā izdarīti pēc noziedzīga nodarījuma, nevar tikt atzīti par tiesiskiem.

Satversmes tiesa ir konstatējusi, ka līdzīgu gadījumu izskatījusi arī Lietuvas Konstitucionālā tiesa. Tā norādījusi, ka var izveidoties tāda situācija, ka persona, kas likumīgi vēlas iegādāties īpašumu, iegādājas īpašumu, kuru tā īpašnieks ir zaudējis citu personu izdarīta noziedzīga nodarījuma rezultātā, bet persona, respektīvi, pircējs, to nezina un nebūtu varējusi zināt. Šai sakarā jāatzīmē: pat ja persona iegūst īpašumu, nezinot un bez jebkādas iespējas zināt, ka šo īpašumu tā īpašnieks zaudējis nozieguma rezultātā, nevar uzskatīt, ka tai, respektīvi, pircējam, šāda iegūšana radītu īpašuma tiesības. Kā vairākkārt atzinusi Lietuvas Konstitucionālā tiesa, no pretlikumīgas darbības nevar rasties tiesības (*sk. Lietuvas Konstitucionālās tiesas 2008. gada 30. oktobra sprieduma lietā Nr. 16/06-69/06-10/07 3.3. un 4.3. punktu, pieejams: <http://www.lrkt.lt/>*).

Satversmes tiesa secina, ka izņēmums no labticīga ieguvēja aizsardzības principa ir pieļaujams, ja tiesisko attiecību pamatā ir noziedzīgs nodarījums. Vispārējais tiesību normu saprātīgas piemērošanas princips demokrātiskā tiesiskā valstī pieprasa, lai tiesību norma tiktu interpretēta citstarp sistēmiski, tas ir, ņemot vērā konkrēto tiesību sistēmu, kā arī kopējās šā brīža tiesiskās sistēmas iezīmes. Līdz ar to arī Civillikuma 994. panta pirmā daļa ir jāinterpretē sistēmiski tiesību sistēmas ietvaros, ievērojot taisnīguma principu. Tiesību sistēmā izņēmums no labticīga ieguvēja aizsardzības principa ir noteikts Kriminālprocesa likumā kā

cietušā tiesību aizsardzības princips. Vienlaikus Civillikumā nav noteikts, ka šāds izņēmums no labticīga ieguvēja aizsardzības principa nevar pastāvēt. Tātad atbilstoši racionāla likumdevēja principam likumdevēja radītais regulējums ir iekšēji saskanīgs.

Tiesību normu piemērošanā ir jāņem vērā gan racionāla likumdevēja princips, gan tiesību sistēmas vienotības princips. Proti, likumdevējs pieņem savstarpēji saskaņotas tiesību normas, kas harmoniski darbojas visas tiesību sistēmas ietvaros, turklāt dažādos normatīvajos aktos ietvertas tiesību normas ir jāinterpretē kā vienotu tiesību sistēmu veidojošas.

Līdz ar to kriminālprocesa mērķu un uzdevumu sasniegšanai un cietušā tiesību aizsardzībai demokrātiskā tiesiskā valstī ir pieļaujams izņēmums no labticīga ieguvēja aizsardzības principa. Personai, kas nekustamo īpašumu zaudējusi noziedzīga nodarījuma rezultātā, jābūt līdzekļiem, kā šo nekustamo īpašumu atgūt.

25.3. Satversmes tiesa savā judikatūrā ir atzinusi, ka taisnīgumu ir nepieciešams panākt gan attiecībā uz katru indivīdu, gan attiecībā uz sabiedrību kopumā (*sk. Satversmes tiesas 2003. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2002-12-01 secinājumu daļas 1. punktu*).

Izņēmuma no publiskās ticamības principa pastāvēšana nenozīmē, ka labticīga ieguvēja īpašuma tiesības nav jāaizsargā. Pieaicinātā persona J. K. Pastille uzskata, ka labticīga ieguvēja aizsardzībai esot jāizpaužas tieši labticīgā ieguvēja īpašuma tiesību atzīšanā (*sk. lietas materiālu 3. sēj. 6. lp.*). Satversmes tiesa ir atzinusi, ka tiesiskās paļāvības princips citstarp prasa aizsargāt paļāvību, kas personai radusies uz noteiktu tās tiesību saglabāšanu vai īstenošanu. Tas ietver valsts pienākumu pildīt saistības, ko tā uzņēmusies pret personām. Pretējā gadījumā tiktu zaudēta personu uzticība valstij un tiesībām (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2009. gada 26. novembra sprieduma lietā Nr. 2009-08-01 23. punktu*). Publiskās ticamības princips, no vienas puses, aizsargā mantas labticīgo ieguvēju, tomēr arī personai, kas nekustamo īpašumu tika zaudējusi noziedzīga nodarījuma rezultātā, bija tiesības paļauties publiskās ticamības principa ietvaros uz reģistrēto īpašuma tiesību turpmāku un netraucētu izmantošanu. Savukārt tad, ja īpašums tiek

prettiesiski atņemts noziedzīga nodarījuma rezultātā, cietušajam ir tiesība paļauties, ka iepriekšējais stāvoklis tiks atjaunots un cik vien ātri tas iespējams.

Tas, ka persona ir reģistrēta zemesgrāmatā kā nekustamā īpašuma īpašnieks, automātiski nenozīmē, ka šī persona vienlaikus ir arī tā labticīgais ieguvējs. Kriminālprocesa ietvaros netiek lemts par personas labticīgumu, tomēr likumdevējs noteicis, ka šāda izvērtēšana tiek veikta civilprocesa kārtībā. Proti, personai, uz kuras vārda īpašums ticis ierakstīts zemesgrāmatā, var rasties pamatota paļāvība, ka tās tiesību aizsardzība tiks nodrošināta civilprocesa kārtībā pilna apmēra kompensācijas veidā, ja šī persona tiks atzīta par nekustamā īpašuma labticīgu ieguvēju.

Satversmes tiesa secina, ka ar apstrīdēto regulējumu personai radītās nelabvēlīgās tiesiskās sekas nav lielākas par labumu, ko no apstrīdētajā regulējumā ietvertā ierobežojuma gūst sabiedrība kopumā. Tātad apstrīdētais regulējums samērīgi ierobežo Pieteikuma iesniedzējas pamattiesības. Turklāt likumdevējs ir līdzsvarojis sabiedrības intereses un personu tiesisko paļāvību, nosakot to, ka trešajai personai ir tiesības civilprocesa kārtībā iesniegt prasību par pilna apmēra zaudējumu atlīdzināšanu, nevis īpašuma tiesību prasību.

Tādējādi likumdevējs, pieņemot apstrīdēto regulējumu, ir ievērojis samērīguma principu un apstrīdētais regulējums atbilst Satversmes 1. un 105. pantam.

26. Vairākas lietā pieaicinātās personas norāda, ka, lai arī šobrīd pastāvošais regulējums paredz nekustamā īpašuma atdošanu personai, kas to zaudējusi noziedzīga nodarījuma rezultātā, tomēr tiesisko attiecību noregulējums pilnībā netiek nodrošināts (*sk. Ģenerālprokuratūras viedokli lietas materiālu 1. sēj. 113. lpp., Zemesgrāmatu nodaļas viedokli lietas materiālu 1. sēj. 114. lp. un G. Kūtra viedokli lietas materiālu 3. sēj. 111. lp.*). Procesa virzītāja lēmums atdot nekustamo īpašumu, kas atzīts par noziedzīgi iegūtu, tā sākotnējam īpašniekam, kas pieņemts, pamatojoties uz Kriminālprocesa likuma 356. panta otrās daļas 2. punktu un Kriminālprocesa likuma 360. panta pirmo daļu, šobrīd praksē netiek izpildīts. Šāds procesa virzītāja lēmums nav pamats zemesgrāmatas ieraksta grozīšanai

saskaņā ar Zemesgrāmatu likuma 44. pantu. Uz šo problēmu ir norādīts arī tiesību doktrīnā (sk.: *Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Pētījums „Mantas konfiskācijas tiesiskais regulējums Latvijā un Eiropas Savienībā, tās izpildes mehānisma efektivitātes nodrošināšana”*, 2010, 23. lpp., <https://www.tm.gov.lv/>).

Saeimā pirmajā lasījumā ir atbalstīti grozījumi Kriminālprocesa likuma 356. pantā. Attiecīgā likumprojekta anotācijā norādīts, ka saskaņā ar nozaru normatīvajiem aktiem nekustamā īpašuma, kā arī citas tādas mantas, īpašuma tiesības uz kuru ir reģistrējamas publiskajā reģistrā, atzīšanai par noziedzīgi iegūtu ir nepieciešams tiesas lēmums (sk. *2016. gada 16. augustā Saeimai iesniegtā likumprojekta Nr. 630/Lp12 „Grozījumi Kriminālprocesa likumā” anotāciju*). Tādējādi vienlaikus tiek paplašināti sevišķā procesa veida – procesa par noziedzīgi iegūtu mantu (Kriminālprocesa likuma 59. nodaļas noteiktajā kārtībā) – piemērošanas gadījumi.

Tāda situācija, ka jautājums par noziedzīgi iegūtas mantas īpašuma tiesību pāreju paliek neatrisināts, jo īpašuma tiesību pāreja publiskajā reģistrā nevar tikt reģistrēta, pamatojoties uz pirmstiesas kriminālprocesa laikā procesa virzītāja pieņemtu lēmumu par noziedzīgi iegūtas mantas atdošanu īpašniekam, kas to zaudējis noziedzīga nodarījuma rezultātā, pastāv jau ilgstoši – kopš 2005. gada 1. oktobra, kad Kriminālprocesa likums stājās spēkā. Šāda situācija demokrātiskā tiesiskā valstī nav pieļaujama.

Satversmes tiesa norāda, ka likumdevējam būtu jāparedz skaidrs mehānisms procesā iesaistīto personu pamattiesību efektīvai nodrošināšanai. Proti, būtu jānodrošina efektīva rīcība ar noziedzīgi iegūtu nekustamo īpašumu, lai īpašniekam, kas to zaudējis noziedzīga nodarījuma rezultātā, ir iespējams panākt attiecīgā īpašuma ierakstīšanu zemesgrāmatā uz sava vārda un savukārt trešajai personai – šā īpašuma labticīgai ieguvējai vai labticīgai ķīlas ņēmējai, ir efektīvas iespējas prasīt zaudējumu atlīdzību.

27. Satversmes 91. panta pirmais teikums noteic, ka visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā.

27.1. Satversmes 91. pantā nostiprinātais vienlīdzības princips liedz valsts institūcijām izdot tādas normas, kas bez saprātīga pamata pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos. Vienlīdzības princips pieļauj un pat prasa atšķirīgu attieksmi pret personām, kas atrodas atšķirīgos apstākļos, kā arī pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kas atrodas vienādos apstākļos, ja tam ir objektīvs un saprātīgs pamats (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2008. gada 29. decembra sprieduma lietā Nr. 2008-37-03 7. punktu un 2012. gada 21. jūnija sprieduma lietā Nr. 2011-20-01 15. punktu*).

Vienlīdzības principam ir jāgarantē vienotas tiesiskās kārtības pastāvēšana. Proti, tā uzdevums ir nodrošināt, lai tiktu īstenota tāda tiesiskas valsts prasība kā likuma aptveroša ietekme uz visām personām un lai likums tiktu piemērots bez jebkādam privilēģijām. Tas garantē likuma pilnīgu iedarbību, tā piemērošanas objektivitāti un bezkaislību, kā arī to, ka nevienam nav ļauts neievērot likuma priekšrakstus (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 14. septembra sprieduma lietā Nr. 2005-02-0106 9.1. punktu*). Tomēr šāda tiesiskās kārtības vienotība nenozīmē nivelēšanu, jo „vienlīdzība pieļauj diferencētu pieeju, ja tā demokrātiskā sabiedrībā ir attaisnojama” (*Satversmes tiesas 2001. gada 26. jūnija sprieduma lietā Nr. 2001-02-0106 secinājumu daļas 4. punkts*).

Tādēļ, lai izvērtētu, vai apstrīdētais regulējums atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, Satversmes tiesai jānoskaidro:

1) vai un kuras personas (personu grupas) atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos;

2) vai apstrīdētās normas paredz vienādu vai atšķirīgu attieksmi pret šīm personām;

3) vai šādai attieksmei ir objektīvs un saprātīgs pamats, proti, vai tai ir leģitīms mērķis un vai ir ievērots samērīguma princips (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2015. gada 23. novembra sprieduma lietā Nr. 2015-10-01 16. punktu*).

27.2. Vērtējot iespējamo Satversmes 91. panta pirmajā teikumā nostiprinātā vienlīdzības principa aizskārumu, Satversmes tiesai visupirms jāpārlicinās, vai personu grupas atrodas vienādos un savstarpēji salīdzināmos apstākļos.

Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka apstrīdētais regulējums pārkāpj vienlīdzības principu, jo tādējādi civilprocesā un kriminālprocesā vienas lietas ietvaros pastāvot nevienlīdzīga attieksme pret trešajām personām, kas būtu uzskatāmas par labticīgām ieguvējām. Proti, atbilstoši Augstākās tiesas judikatūrai, pamatojoties uz Civillikuma 994. panta pirmo daļu un Zemesgrāmatu likuma 1. pantu, tiekot prioritāri aizsargātas tās personas īpašuma tiesības, kura konkrētajā situācijā būtu uzskatāma par īpašuma labticīgo ieguvēju. Savukārt kriminālprocesā apstrīdētais regulējums pieļaujot pretēju principu, proti, to, ka persona, kas būtu uzskatāma par labticīgo ieguvēju, netiek aizsargāta prioritāri, jo nekustamais īpašums tiek atdots īpašniekam, kas to zaudējis noziedzīga nodarījuma rezultātā.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka likumdevējam ir plaša rīcības brīvība pieņemt procesuālos likumus un noteikt lietu kategorijas, kuras attiecīgajos procesos tiek skatītas. Tāpat likumdevējam ir tiesības noteikt pamattiesībām atbilstošu lietu izskatīšanas kārtību. Ir jāņem vērā, ka starp dažādiem tiesvedības procesiem ir objektīvas atšķirības, arī tādas, kas attiecas uz skartajām tiesiskajām attiecībām, tiesvedības uzsākšanu, pierādīšanas pienākumu, tiesas specializāciju vai pagaidu aizsardzības līdzekļu piemērošanu. Savstarpēji salīdzinot dažādu tiesas procesu tiesisko regulējumu, neapšaubāmi būtu iespējams atrast pat vairākas visiem procesiem kopīgas pazīmes vai analogas īpašības. Tomēr tās nevarētu kalpot par pamatu personas prasībai šos procesus pilnībā vienādot (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-01-01 17. punktu*).

Gan kriminālprocesam, gan civilprocesam noteiktajā kārtībā tiesa vērtē atšķirīgas tiesiskās attiecības. Atšķirīgi ir arī katra procesa mērķi un principi.

Kriminālprocesa likuma 360. panta otrā daļa noteic, ka personas labticīgums sakarā ar zaudējumu atlīdzināšanas prasību ir jāvērtē civilprocesa ietvaros. Tādējādi ne kriminālprocesa mērķis, ne normatīvais regulējums nav vērsts uz trešās personas labticīguma vērtēšanu. Līdz ar to nav iespējams identificēt personu grupas, kas atrastos vienādos un salīdzināmos apstākļos.

27.3. Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka Satversmes 91. pantā ietvertais vienlīdzības princips ir pārkāpts, jo pastāvot nevienlīdzīga attieksme pret trešajām personām gadījumos, kad kriminālprocess notiek Latvijā, un gadījumos, kad tiek

izpildīts starptautiskās tiesas nolēmums. Pieteikuma iesniedzēja, atsaucoties uz Kriminālprocesa likuma 903. panta otro daļu, norāda, ka starptautiskās tiesas noteiktā naudas soda vai mantas konfiskācijas izpilde notiek Latvijas normatīvajos aktos paredzētajā kārtībā, nekaitējot trešo personu labticīgi iegūtām (*bona fide*) tiesībām. Šis apstāklis būtībā padarot nevienlīdzīgo attieksmi vēl nesamērīgāku, jo gadījumos, kad konfiskācija tiek piemērota kā sods, lietā stājies spēkā galīgais tiesas nolēmums un ir neapšaubāmi skaidrs, ka ir noticis noziedzīgs nodarījums un par to ir notiesāta kāda persona.

Saeima atbildes rakstā norāda, ka Pieteikuma iesniedzējas apsvērumi ir balstīti uz gadījumu, kad pieņemts lēmums par mantas konfiskāciju Kriminālprocesa likuma 358. pantā noteiktajā kārtībā, taču apstrīdētais regulējums neparedz mantas konfiskāciju. Turklāt neesot pamata uzskatīt, ka Latvijā mantas konfiskācijas gadījumos netiktu aizsargātas trešās personas – labticīgas ieguvējas – tiesības.

Arī Satversmes tiesa jau norādīja, ka izskatāmajā lietā ir notikusi nevis noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija, bet gan noziedzīgi iegūtas mantas atdošana. Pieteikuma iesniedzējas norādītās trešās personas neveido personu grupas, kas atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos Satversmes 91. panta pirmā teikuma izpratnē.

Tādējādi nav personu grupu, kuras atrastos vienādos un savstarpēji salīdzināmos apstākļos, un apstrīdētais regulējums nav pretrunā ar Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietverto vienlīdzības principu.

28. Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka apstrīdētais regulējums neatbilst arī Satversmes 92. pantam.

28.1. Satversmes 92. pantā minētais jēdziens „taisnīga tiesa” ietver divus aspektus, proti, „taisnīga tiesa” kā neatkarīga tiesu varas institūcija, kas izskata lietu, un „taisnīga tiesa” kā pienācīgs, tiesiskai valstij atbilstošs process, kurā šī lieta tiek izskatīta (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2001-10-01 secinājumu daļas 2. punktu*). Taisnīga tiesa kā pienācīgs, tiesiskai valstij atbilstošs tiesas process aptver vairākus elementus – savstarpēji saistītas tiesības. Tajā ietilpst, piemēram, tiesības uz pieeju tiesai, pušu līdztiesības un sacīkstes

principi, tiesības tikt uzklautam, tiesības uz motivētu tiesas spriedumu, kā arī tiesības uz pārsūdzību (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 17. maija sprieduma lietā Nr. 2009-93-01 8.3. punktu*). Satversmes 92. pants prasa, lai tiktu izveidota sistēma, kurā krimināllietas izskatītu taisnīga, objektīva tiesa, un lai šīs lietas tiktu izskatītas kārtībā, kas nodrošinātu to taisnīgu un objektīvu izspriešanu (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2001-10-01 secinājumu daļas 2. punktu*).

28.2. Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka pirmstiesas kriminālprocesā attiecībā uz to kā trešo personu tika nepamatoti ierobežots tiesībās uz taisnīgu tiesu ietilpstošais procesuālās līdztiesības princips. Pieteikuma iesniedzējai kā trešajai personai un aizskartajai mantas īpašnieci netiekot nodrošinātas tiesības iepazīties ar lietas materiāliem un izteikties par tiem.

Saeima norāda, ka Pieteikuma iesniedzēja pēc būtības uzskata, ka tās tiesības ierobežojot tas, ka saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 375. pantu krimināllietas materiāli ir izmeklēšanas noslēpums un normatīvais regulējums neparedz trešo personu, tostarp Pieteikuma iesniedzējas kā aizskartās mantas īpašnieces, tiesības ar tiem iepazīties, un papildus norāda arī to, ka aizskartā mantas īpašnieka tiesības noteiktas Kriminālprocesa likuma 111.¹ pantā.

Līdzīgi arī pieaicinātās personas Tiesībsargs un Ģenerālprokuratūra norāda, ka Pieteikuma iesniedzējas argumenti par apstrīdētā regulējuma neatbilstību Satversmes 92. pantam pēc būtības ir attiecināmi uz – Pieteikuma iesniedzējas ieskatā – nepietiekami noregulētajām procesuālajām tiesībām, taču tās noteiktas Kriminālprocesa likuma 111.¹ un 375. pantā (*sk. Ģenerālprokuratūras viedokli lietas materiālu 1. sēj. 112.–113. lp. un Tiesībsarga viedokli lietas materiālu 1. sēj. 116. lp.*).

28.3. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka personas tiesības ar konstitucionālo sūdzību vērsties Satversmes tiesā ir saistāmas tikai ar šīs konkrētās personas tiesību aizskārumu. No vienas puses, lieta būtu ierosināma tikai tad, ja Satversmes tiesas kolēģija ir pārliecināta, ka pastāv šāds aizskārumu. Tomēr jautājums par to, vai patiešām aizskartas konstitucionālās sūdzības iesniedzēja pamattiesības, Satversmes tiesai galvenokārt ir jāizlemj, izskatot lietu pēc būtības (*sk. Satversmes tiesas*

2002. gada 22. februāra sprieduma lietā Nr. 2001-06-03 secinājumu daļas 2.2. punktu).

Satversmes tiesa ir norādījusi, ka, izskatot lietu, tai ir saistošas prasījuma robežas, proti, tai jāpārbauda apstrīdētās normas atbilstība augstāka juridiska spēka tiesību normām, ņemot vērā pieteikuma iesniedzēja argumentāciju un pieteikumā atspoguļotos motīvus un apsvērumus (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2008. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. 2007-15-01 5. punktu*).

Apstrīdētajā regulējumā, par kuru ierosināta lieta, nav reglamentētas pušu procesuālās tiesības iepazīties ar krimināllietas materiāliem un izteikties par tiem. Šādas tiesības ir noteiktas citās Kriminālprocesa likuma normās. Proti, Kriminālprocesa likuma 111.¹ pantā ir noteiktas kriminālprocesā aizskartā mantas īpašnieka tiesības, savukārt 375. pantā regulēta iepazīšanās ar krimināllietas materiāliem. Šīs tiesību normas Pieteikuma iesniedzēja nav apstrīdējusi. Pieteikuma iesniedzējas sniegtie argumenti par apstrīdētā regulējuma atbilstības izvērtēšanu Satversmes 92. pantam neattiecas uz apstrīdēto regulējumu.

Tādējādi apstrīdētais regulējums šajā aspektā neskar Pieteikuma iesniedzējai Satversmes 92. pantā garantētās pamattiesības uz taisnīgu tiesu.

Līdz ar to apstrīdētais regulējums neierobežo Pieteikuma iesniedzējai Satversmes 92. pantā nostiprinātās pamattiesības un tiesvedība daļā par tā atbilstību Satversmes 92. pantam saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu ir izbeidzama.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

1. Atzīt Kriminālprocesa likuma 356. panta otrās daļas 2. punktu un 360. panta pirmo daļu par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 91. panta pirmajam teikumam un 105. pantam.

2. Izbeigt tiesvedību lietā par Kriminālprocesa likuma 356. panta otrās daļas 1. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 91. panta pirmajam teikumam, 92. un 105. pantam.

3. Izbeigt tiesvedību lietā par Kriminālprocesa likuma 356. panta otrās daļas 2. punkta un 360. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Laviņš